

Tartalom

HARKAI VASS Éva: Több száz (saját) (és más) <i>szó (benszakad hang fennakad)</i> * via újvidék (versek)	3
GÜLISIO Tímea: Éléskamra * Nagykorúság * Hamupipóke * Október végén * A forró kása (versek).	8
TOMIĆ Glória: Emlék a táncoló diófáról * Highly sensitive person I * Highly sensitive person II * Fekete köd * We destroyed everything * Egy év és három hónap (versek)	11
LÁBADI Lénárd: A rózsák reggeli fényében (novella).	15
José Luís PEIXOTO: Fotó San Franciscóról * Fotó Abidjanról * Jogositvány (versek) (GÁL Soma fordítása).	21
Ljubomir SIMOVIĆ: Hasszán aga asszonya (drámarészlet) (LÉNÁRD Róbert fordítása).	23
Dejan ATANACKOVIĆ: Lusitania (regényrészlet) (OROVEC Krisztina fordítása)	48
Siniša UBOVIĆ: Zen buddhista nagymamám (regényrészlet) (KRISZTIÁN Noémi fordítása)	53
OLÁH Tamás: Teljes érzéstelenítés. A tragédia szenvtelensége Jorgosz Lantimosz <i>Egy szent szarvas meggyilkolása</i> című filmjében (tanulmány).	57
KISS Júlia: „Én vagyok az, aki Istenigazából ennek az egésznek csupán a végét várja” (Krasznahorkai László: <i>Báró Wenckheim hazatér</i>) (kritika)	64
SZALMA Judit: Összefércelt identitás (Király Kinga Júlia: <i>Apa Szarajevóba ment</i>) (kritika)	69
PATYERÉK Réka: KényszerRabok (Kemény Zsófi: <i>Rabok tovább</i>) (kritika).	74
DANCSÓ Andrea: Davie fotóiról (képzőművészeti esszé).	77
„Alteregókba bújok bele...” (FERENCZ FEHÉR Dorottya interjúja Davie-vel)	80

A számban Davie fotóit közöljük

A szám megjelenését a Szerb Köztársaság Művelődési és Tájékoztatási Minisztériuma, a Tartományi Művelődésügyi, Tájékoztatási és Vallásügyi Titkárság, a Magyar Nemzeti Tanács, Újvidék Város Önkormányzata, a Bethlen Gábor Alap, valamint a Nemzeti Kulturális Alap támogatta.

CIP – A készülő kiadvány katalogizálása

A Matica srpska Könyvtára, Novi Sad

82+3

HÍD : irodalmi, művészeti és társadalomtudományi folyóirat / Főszerkesztő Patócs László. – 1. évf., 1. sz. (1934) – 7. évf., 15. sz. (1940) ; 9. évf., 1. sz. (1945)–. – Újvidék : Forum Könyvkiadó Intézet, 1934–1940 ; 1945–. – 23 cm

Havonta

ISSN 0350-9079

COBISS.SR-ID 8410114

HÍD – irodalmi, művészeti és társadalomtudományi folyóirat. – 2018. április. Kiadja a Forum Könyvkiadó Intézet. Igazgató: Virág Gábor. Szerkesztőség és kiadóhivatal: 21000 Novi Sad, Vojvoda Mišić u. 1., telefon: 021/457-216; a Híd honlapja: www.hid.rs; e-mail: hid@forumliber.rs – A Szerb Köztársaság Tudományügyi és Technológiai Minisztériuma által tudományosnak (M53) minősített folyóirat. – Szerkesztőségi fogadóóra kedden 15-től 16 óráig. – Kéziratokat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza. – Előfizethető az Izdavački zavod Forum 840-905668-94-es számlára (broj modela 97, poziv na broj [odobrenje] 16-80250-742131-00-04-820); előfizetéskor kérjük feltüntetni a Híd nevét. – Előfizetési díj 2018-ra belföldön 1500 dinár. Egyes szám ára 150, kettős szám ára 250 dinár. Külföldre és külföldön egy évre 70 EUR – Készült a Grafoprodukt Nyomdában, Szabadkán. – YU ISSN 0350-9079

Több száz (saját) (és más) szó (bennszakad hang fennakad)

I. rész¹

Egy kézikönyvből vett (meglehetősen lapos és felületes) utasítás szerint, ha úgy érezzük, *nem megy* az írás, üljünk asztalhoz, tegyünk magunk elé egy papírlapot, s írjunk le száz szót, amiből – magunk is csodálkozni fogunk –, könnyebben, mint gondolnánk, egyszer csak akár kétszáz vagy háromszáz szó is lehet.

(Számolás nélkül) (bevált.)

Tíz nap alatt ebből két-háromezer, egy hónap múltával kilencezer, egy év után akár százezer szó lesz.

(De milyen tíz nap, hónap, év, évek, évtizedek...?)

Gradus ad Parnassum? Lehet, Madame. Az még lehet. Csak milyen volt az életem? nehogy azt is megkérdezze tőlem. [...] Volt benne olyan gyönyörű is, hogy voltaképp akkor kellett volna meghalnom. És mégis, e szépség ellenére sem kívánám újból megélni.

---

¹ amelynek szövege Arany János- és Füst Milán-idézeteket tartalmaz. Azt is írhatnám: aranyfüst lengi be.

II. rész²

versben a szavak
sorokká a sorok
versszakokká lesznek
(feltéve ha a költe-
ményben vannak
versszakok)
mert néha nincsenek
csak folyik olykor
végtelen (számú) sorokban
sodorja az ár

ahogyan másodpercekből
percek percekből órák
órákból napok azokból
hetek s hónapok
s ha felfűződnek
ahogyan szavakból sorokból ének
hetekből hónapokból év s évek
lesznek
vannak
s (eo ipso: ego sum) bennük
én vagyok
a szóban a sorban a versben
a percben a napban az évben
vagy lenni vélek mint a jégcsapok
ahogy csöpögve hűtik a napot

jöttek (s ne legyünk
naivak: mentek is)
vésztőlón sorjázó
évtizedek melyekben mindig
más és más voltam s vagyok
(végül is *ki szavatol a lady*
biztonságáért s a szavak

---

² amelynek szövege Petri-, Esterházy-, Arany János- és József Attila-idézeteket tartalmaz.

tartósságáért mármint hogy
tartósságukat és minőségüket
akár egy konzerv eddig
és eddig megőrzik ha én
magam folyton-folyvást
változom?)

jobb híján kisiklok és
eliszkolok mielőtt szavamat
adnám (mihez is?) mielőtt
szavamon fognának
s kiderülne: nem én vagyok
csak szövegbeli másom
lírai énem amely
nem azonos velem
csak szerep amit
elfed a maszka
a damaszku-
uszi úton bármikor
szerepet váltok
pálból saullá
saulból pállá változom
önmagam alakmásává
szavakba öntve
szavak mögött rejtőzve
vagyok és nem vagyok

s ha nem vagyok
ha nem leszek
szó bennszakad
hang fennakad –

no de hát ne búsuljatok

III. rész³

egész nyáron
az az egyetlen vers
az az egyetlen megírt szöveg
kísért s végül a felismerés:
nem biztos hogy mindent
szavakba színekbe
formába hangokba
kell és lehet önteni

szavak lesznek belőlem
csak szó leszek
itt állok szoborba öntve
ott függök vászonra
feszítve vagy rajzlapra
rajzolva-festve
lekottázzák a hangomat
felírják mint közlekedési
rendőr büntetéskor
és kinyomtatják
a nevem

szavaimból tudják
mit gondolok
ezért inkább kerülnek

kell ez nekem?

(Elhangzott a Kanizsai Írótáborban, 2017 szeptemberében.)

---

6 ³ amelynek szövegében kivételesen nincsenek idézetek.

via újvidék

odafelé az árral szemben
visszaútban már visz a víz
oda és vissza hétről hétre (2×)
a két hídláb között lebeg
lebeg a felszín(en) *s hallgat a mély*
minek a felszínén
nincs mélység csak ide-oda
rángatás és lebegés
már el is feledte
az utóbbi időben
sok mindent
hajlamos elfeledni
micsoda mélységek
vannak s mit rejt a mély

a mélységbe nem lehet belátni
szélcsendben hullámok sincsenek
unalmas meg sem rebbenő felszín
zavaros víztükör
nem tükröz semmit
nincs veszély nincs kihívás
nincs semmi
műmosolyok és fényképek
dokumentálják
a lényegtelen lényeket

via italia

via negativa

ez itt újújvidék
neuneusatz novinovi sad
ahová hetente (2×)
cél nélkül célba ér

Éléskamra

Őszi reggeleken
Bőrkesztyűbe ugatnak a kutyák
Az egerek copfból építenek fészket
A sparhelt odakozmált
Szerelmekről énekel
A háziasszonyok diót törnek
És hidegre teszik
Férjüket
Véres inget hajtogatnak
Tulipános ládába
Zsíros kalapot akasztanak szegre
Kóbor szeretők vonyítanak
A hidegbe
Ma az ásó szüretel

Nagykorúság

1.

Mert mindent olyan olcsón megúszok,
hogy egyszer majd drágán megfizetek.
Feláldozom magam
a hitetlenség oltárán.
Nem tölt be semmi,
mert nem töltök be semmit se.

2.

Nem megy a berúgás,
se a belerúgás.
Javíthatatlanul megjavultam.
Hol vannak a plüssemberek
és az édesszájú mackók?
A lényeg mindig kimarad.

3.

Gesztenye hull,
madarak és repülők.
Szőlőre taposunk
és reménytelen szemekre.
Szendvicsbe paradicsomot passzíroznak,
Földbe anyát és gyereket.

Hamupipőke

fotorealisztikus
másolata vagyok
magamnak

királynővel élek
koronázatlan

nem tudom életük
vagy haláluk
csillog jobban

kinek véresebb
a lába

Október végén

Kevés a levegő
Hasamba tágultál
Nem bírlak kivárni
Pedig mindenki te vagy
Az utcán

Csak fél órát maradok
Szeretkezés után
Mikor együtt alszunk
Diszkrétén lehunyják szemük
A metaforák

Ha kizárjuk a szelet
Ruhánk alá költözik
Fejünkre húzzuk a takarót
Belénk borzong
A viszonzottság

A forró kása

Ez a szerelem nem bír
Egyedül maradni
Háztetőkön egyensúlyoz
Autók elé ugrik láttatni magát

Ez a szerelem képtelen
Megszólalni
Csöndes tenyerekbe simul
Hogy ringassák

Ez a szerelem
Mint egy jól táplált macska
Miután eleget játszott
Elnyúlik egérszagú vackán

Emlék a táncoló diófáról

első gyermekkori emlékem
egy diófa táncol a szélben
sötétség és hideg
a pokrócom sem meleg
a szobában csak mi gyerekek
kívül egy-két sápadt felnőtt
keresgél a játékok között
a könyveimet bújom
olvasni még nem tudok
de már arra gondolok
ha egyszer felnövök
mindent megtudok magamról
szeretem a színeket
talán festő lesz belőlem
ha mégsem akkor
magányos és céltalan ember
az orvosokat várom
gombóccal a torkomban
apám hiába nyugtat
félelmeim nem csillapítja
(nem érti a nyelvemet)
apám magamra hagy
érezem a gombócot
jönnek az orvosok
szólni sem tudok
talán ők is nyugtatnak
(nem értem a nyelvüket)
lehunyom a szememet

hátha véget ér minden
a helyen ahol diófa
táncol a szélben
nem akarok felnőni
de ha egyszer fel kell nőni
itt fogok majd élni
ebben a városban
amit a nagyapám hagyott hátra
még fiatalkorában
te lennél az Újvidék
gyermekkorom védelmező városa
úgy kötődöm hozzád
mint új szülőkhöz az árva

Highly sensitive person I

húsz éve tűröm
hogyan veszed le a játékböhócöt
a konyhaszekrény tetejéről
még mindig úgy futok a szobámba
mint hároméves koromban
ha most megtehetném
visszafutnék a gyerekkoromba
mint sértő szavaidat
utálom a bohócokat
nem látod mit csinálsz anya
hiába szültél meg magadnak
ha meg nem tanítottad
elfogadni a létezésem
szeretni azt megtanultam
olykor halálosan
én csak ehhez értek anya
miért hagysz magamra

Highly sensitive person II

a szokásos reggeli hányinger után
anya mindig a magzatomról kérdez
s mindig ugyanazt felelem
egy nő nem tud teherbe ejteni egy másikat
és az ujjaim se termelnek spermákat
anya nevet
utána sír
mint egy csecsemő
kinek először jut a tüdejébe levegő
már nem ismer fel engem
idegent lát kék szememben
és egy ismeretlent
az üres méhemben

Fekete köd

az éjszaka fekete köd ereszkedett
a szeretőm szobájára.
termékeny fekete köd,
melyből apró lidérc született.
a mellkasomon talált
magának menedéket.
megkértem, hogy
maradjon mellettem,
majd én felnevelem.

We destroyed everything

ma megpróbáltam megfesteni
a köztünk lévő távolságot
nem volt könnyű megtennem
és nehéz erről beszélnem
amit mondok nem értheted
a halál megérkezett nem engednék
te mégis mellette döntesz
így menekülhetsz
a legjobban mindig is ehhez értettél
én figyelmeztettelek
te minden játékom tönkretetted
most újra melletted
kellene állni békésen várni
együtt végignézni
hogyan tesszük tönkre a világegyetemet
melyet a teremtőm ajándékozott nekem

Egy év és három hónap

elmúlt egy év és három hónap
sírógörcseim nem csillapodnak
egy nyugodt éjszakára vágyom
egy új idegrendszerre
vagy amnéziára
hogyan anyám ne faggasson
már álmodni sem akarok
meditálni meg végképp nem
mert mindenhol te vagy jelen
nem tudok nem a halálodra gondolni
én nem tudom nem magamat okolni
már nem tudok gondolkodni

A rózsák reggeli fényében

A napfény hét óra táján érte el a szemközti épület terrakotta cserepeit, onnan a másik oldalon lévő társasház zöld vakolatába csapódott, és átragyogott a balkon ajtajának sárga rózsás függönyén. Szétmállott a fehér szoba félhomályában, és megcsillogtatta a könyvszekrény tetején lévő ezüst, királykék és olajzöld kabátok melletti aranszínű csótányokat.

Az eleven, harmadik féreg reggelenként förtelmes álmából L. simogatására ébredt. Török kávéfőzőt főzött neki. Drága replikáns, nemtelen féreg – becézgette. A kávé mellett az ezüst és az arany csótányt méregette. A reggeli fényben szikrázó fémes héj alatt egy ideje rothadásnak indult mindkettő. Az ezüst három, az arany pedig fél évig járta a szoba falait és mennyezetét. L. tudta, hogy a csótányok olyan élőlények, amelyek vesztüket érezve bebújnak az ágy alá, magukra húzva a lepedő sarkát a hátukra fordulnak, az ég felé emelik ízelt lábukat, és várják az isteni ölelést, a végső igazságszolgáltatást. Mind a hat ízelt lábukat feldobják, és megdöglenek. L. mániákusan szeretete őket, mindennap odaadón gondoskodott róluk. A parókáit tette rájuk, befújta, konzerválta mindkettőt arany- és ezüstszerű festékkel. Olykor a reggeli órákban, amikor a napsugarak a szoba fehér és szürke tejes homályát sárgára váltották, és elérték az élettelen csótányok fényes kitinpáncéljait, azok földöntúli ragyogásba kezdtek, fényük üvegesen verődött vissza a fehér falról. Az égbe nyújtózó vékony lábuk már nem a testük felé görnyedtek, hanem szétnyíltak, bizonyára az igen magas hőmérséklet és a belső rothadás hatására. Minden reggel megkapták az életben elmaradt isteni ölelésüket. A halálban napfényre nyíló ezüst és arany lótuuszá változtak. De tíz óra tájban, amikor a sugarak a rózsák által már nem ömlöttek át a függöny redőin, a lábak újra a potroh alsó részéhez lapultak.

A hófehérre meszelt garzonlakásban a konyha és a könyvszekrény közötti ágyon, egymáshoz lapuló lábakkal két puha forma pihegett. Változó domborulataik emelgették a mintás takarót. A telített formák fehér pihegései a domború, márványos formákat emelték és süllyesztették, egymáshoz tapasztották és távolabb lökték.

L. ébredt fel először, ugyanis szerette napoztatni sápadt arcát a rózsák sugárzó fényében. A szemhéjai alatt nem fekete és szürke homály ülepedett, hanem aranyszínű ragyogás. Az álláig felhúzott takarót egyetlen mozdulattal lecsúsztatta egészen a hófehér, közép nagyságú, csupasz melléig. Hurkás karjait a minták fölé emelte, gyönyörködött egy kicsit a férgek reggeli csodájában. Ölelte és szorította volna magához mindkettőt, de az egyik két hónapja, a másik egy éve bújta be a barna bársony ágy alá. Nem merete ölelni, szorítani őket, ugyanis félt, hogy összeroppanának, ahogyan márványos melleihez préselődnek. Így csak nézte az érinthetetlen, törődhetetlen gyermekeit. Ebben a csodálatban tűnt fel neki, amikor az ezüstsínű ragyogás alábbhagyott, hogy a jobb mellső lábak végén található parányi kampók, amelyek lehetővé tették a függőleges és a fejfelé tartó közlekedést a terem síkjain, a szekrény fa mintázatán adták arany és ezüst fényüket az isteni manifesztációhoz. L. tudta, hogy az elkövetkező napokban mindkettő bálványra legalább két réteg arany és ezüst zománccfestéket kell felvinnie. Nem szeretné, ha elsőként a csápok és a lábak pottyannának le, vagy az eredeti arányait elveszített potroh zsugorodna össze. L. a reggeli, sárga kétségbeesésben félrehúzta a feketével rácsozott szürke ágy lepedőjének rojtos sarkát. A harmadik, még életben lévő csótány a vesztét érezve bebújt az ágy alá, magára húzta a lepedő rojtos sarkát, a hátára fordult, az ég felé emelte ízelt lábait, várta az isteni ölelést, a végső igazságszolgáltatást. Néha, amikor a szenvedésének intenzitása csökkent, egy-egy aggódó pillantást vetett a könyvszekrény és a kabátok melletti aranyszínű csótányokra. Mindig félelemmel kísérte a férgek reggeli szikrázó csodáját, félt, hogy a következő nap reggelén már nem ilyen intenzitással ragyognak majd, és az ő magenta színe kerül a bálványok helyére. Tudta, hogy a test anyaga folyamatosan munkálkodik, a halál előtt és a halálban is. A konzerváció arany és ezüst csillogása sem tudja hosszú évekre biztosítani ezt a csodálatos ébresztőt, mert a nap, minden reggel, ebben a szikrázó fényességben emészti fel a testeket. A nagyobb, húsos test és potroh a szárnyak vastag kitinpáncélja alatt rothadásnak indul, a kisebb férgek részei egymásba száradnak, tovább élhetnek a halál után, mint az

életben. A rózsás szoba ketrecéből, amelynek falain túl évekig csak a szemközti iskola épületét láthatta, majd egy szikrázó bronzburokba kerül, és jó ideig ő lesz majd L. számára a reggeli, felkelő nap első csodája. Gondozni, festeni és konzerválni fogja, mert nem az életben, az ágy alatt rejtőzve, hanem majd a halálban válik valóban értékessé. Amikor az arany és az ezüst féreg szikrázó burka összeroppan, a harmadik féreg kerül majd a könyvszekrény fa mintázatú tetején elhelyezett ezüst vagy az acélos ruhaállványra fellógatott kabátok melletti aranyszínű csótány helyére. Tudta, hogy egyszer eljön az a ragyogó, narancsszín reggel, amelynek ő lesz az egyedüli csodája. Fénye majd szétvetül a hófehér falak és a mennyezet síkjain, megsimogatja L. és A. hurkázott, márványos testének domborulatait. Az ő fénye káprázik L. csukott szemhéjai mögött, nem fekete és szürke homály üledik majd alatta.

L. határozott mozdulatokkal kibújt a mintás takaró szorításából, az ágy végéhez mászott, a hófehér, puha, párnás karjain támasztotta meg a felsőtestét, a középnyagyságú mellei kibújtak a felső karjainak öleléséből. Miután félrehúzta a lepedő rojtos sarkát, és aggódó pillantást vetett a könyvszekrény és a kabátok melletti polcok aranyszínű csótányaira, a harmadik féregért nyúlt, megmarkolta az ízelt láb viszonylag vastag szőrszálak és kampók nélküli felső részét, kihúzta a feketével rácsozott barna ágy lepedőjének menedékéből, maga mellé, az ágyba. Puhán nekidőlt a párna mintáinak, szétterjesztette vaskos, hófehér lábait, hogy minél közelebb érezhesse magához a féreg kemény kitinpáncéllal borított testét, és az éles szőrszálakkal fedett csápokat. Ölelte, magához szorította a még életben lévő harmadik csótányt, tudta, hogy a hurkás karjainak és középnyagyságú melleinek szorításában kényelmesen elfér. Beleremegett a hatalmas törődésbe, a halálon is túlmutató szeretetbe, közben az ezüst és arany csótány figyelme csodálattá nőtte ki magát, mert tudta, hogy az ezüst és arany ragyogást, a felkelő nap reggeli szikráit, meg sem közelítheti.

Miután L. kigyönyörködte magát a rovarok reggeli csillogásában, és rájött, hogy a következő napokban mindennemű halasztás nélkül fel kell vinnie az üreges testekre a következő rétegeket, sápadt váll fölött rápillantott A.-ra, aki a fehér és szürke félnehéz, tejes homályban tojásforma álláig felhúzta a takarót. Arcának kitüremkedései törték meg a minták áramlását. Egymáshoz tapadtak és összeforrtak, a vállaknál viszont a meleg anyag egyre szélesebb redőket engedett. L. tekintetének simogatására A. pihegése egyenletesebbé vált,

rövid és sűrű lélegzetvételei áttetszőbbek lettek, és a reggel első pillanatának sóhajtásai törték meg őket. A. is szerette napoztatni arcát a rózsák egyre halványuló napfényében. Szemhéjai alatt aranszínű káprázat ülededett. Az álláig felhúzott takarót legörgette egészen a fehér melléig, az arca szorításából szabadon engedte a megrekedt formákat. Sápadt, hurkás karjait a minták fölé emelte, ő is gyönyörködött egy kicsit a reggel első pillanatában, a férgek reggeli csodájában. A. is tudatában volt annak, hogy a csótány a vesztét érezve bebújik az ágy alá, magára húzza a lepedőt, felfordul, hátán fekvé az ég felé emeli ízelt lábait, várja az isteni ölelést, a végső igazságszolgáltatást. A. szintén kíméletlenül szerette őket, és remélte, hogy L. engedélyével a vörös és barna parókáit majd ő is rájuk teheti, konzerválta mindkettőt ezüst- és aranszínű festékanyagokkal. A reggeli órákban, amikor a napsugarak a szoba fehér és szürke, tejes homályát halvány narancsszínre váltották, és megsimogatták a döglött csótányok gyengén fénylő kitingpáncéljait, azok földöntúli izzásba kezdtek, fényük üvegesen verődött vissza a fehér falakról. Az égbe nyújtózó vékony lábaik nem a testük felé görnyedtek, hanem szétnyíltak, bizonyára az igen magas hőmérséklet és a belső rothadás hatására elnyerték az életben elmaradt isteni ölelésüket. Ez a két döglött csótány a halálban napfényre nyíló ezüst és arany lótuuszá változott. Tíz óra tájban, amikor az arany sugarak nem szűrődtek tovább a függöny redőin, a csótányok lábai újra a potroh alsó részéhez lapultak. Gyönyörködött még ő is egy kicsit a csótányok reggeli csodájában. Szintén ölelné és szorítaná magához mindkettőt, de mivel az egyik öt hónapja, a másik egy éve búj be a barna bársony ágy alá, ő sem merete ölelni, magához szorítani őket, félt, hogy összeroppannának bársonyos melleinek szorításában. Csodálta mindegyiket, a káprázatban tűnt fel neki is, amikor az ezüstsínű ragyogás kissé alábbhagyott, hogy a jobb mellső láb végén található kis kampók, amelyek lehetővé teszik a függőleges vagy a fejfelé való közlekedést a síkokon, már nem a helyükön, a lábak végén, hanem a szekrény tetején adták hozzá saját fényüket az isteni kinyilatkoztatáshoz. A. is tudta, hogy az elkövetkező napokban mindkettő bálványra legalább két réteg arany és ezüst zománccfestéket kell felvinnie. Ő sem szerette volna, ha elsőként a csápok és a lábak pottyannának le, vagy ha a potroh elveszíténé lapos, kellemes tojásformáját.

18 A. a reggeli kétségbeesésben félrehúzta a szürke ágy lepedőjének csipkézett sarkát. A harmadik, életben lévő csótány a vesztét érezve

elbújt az ágy alá, magára húzta a lepedőt, a hátára fordult, az ég felé emelte ízelt lábait, várta az isteni ölelést, a végső igazságszolgáltatást. Néha, amikor a szenvedésének intenzitása csökkent, egy-egy aggódó pillantást vetett a könyvszekrény és a kabátok melletti fémes csótányokra. Mindig félelemmel kísérte a férgek reggeli csodáját, rettegett, hogy a következő nap reggelén már nem ilyen intenzitással ragyognak majd, és az ő magenta színe kerül a bálványok helyére. Tudta, hogy a test anyaga folyamatosan munkálkodik, a halál előtt és a halálban is. A konzerváció arany és ezüst csillogása sem tudja hosszú évekre biztosítani ezt a csodálatos ébresztőt, mert a nap minden reggelén, ebben a szikrázó fényességben emészti fel a testeket. A nagyobb, húsos test és potroh a szárnyak vastag kitinpáncélja alatt rothadásnak indul, a kisebb férgek részei egymásba száradnak. Továbbélhetnek a halál után, mint az életben. A rózsás szoba ketrecéből, amelynek falain túl csak a szemközti iskola épületét láthatta évekig, majd egy szikrázó burokba kerül, és jó ideig ő lesz majd A. számára is a reggeli nap első csodája. Festeni és konzerválni fogja, mert nem az életben az ágy alatt rejtőzve, hanem majd a halálban válik valóban értékessé. Amikor az arany vagy az ezüst féreg elporlad, összeroppan a szikrázó burok alatti törékeny test, a harmadik féreg kerül majd a könyvszekrény fa mintázatú tetején elhelyezett ezüst vagy az acélos ruhaállványra fellógatott kabátok melletti csótány helyére. Tudta, hogy egyszer eljön az a ragyogó, narancsszín reggel, amelynek ő lesz az egyetlen manifesztációja. Fénye majd szétvetül a hófehér falak és a mennyezet síkjain, megsimogatja L. és A. hurkázott, márványos testének domborulatait, az ő fénye káprázik a csukott szemhéjak mögött, nem fekete és szürke homály ülepedik majd alatta, hanem az ő fémes szikrája.

A. határozott mozdulatokkal kibújt a mintás takaró szorításából, az ágy végéhez mászott, a hófehér karjain támasztotta meg a felsőtestét, a közép nagyságú mellei kibújtak a felső karjainak öleléséből. Miután félrehúzta a lepedő csipkézett sarkát, és aggódó pillantást vetett a könyvszekrény és a kabátok melletti csótányokra, a harmadik féregért nyúlt. Megmarkolta az ízelt láb felső részét, kihúzta a feketével rácsozott barna ágy lepedőjének börtönéből. Puhán nekidőlt a párna mintáinak, szétterjesztette vaskos, hófehér lábait, hogy minél közelebb érezhesse magához a féreg kemény kitinpáncéllal borított testét, és az éles szőrszálakkal fedett csápokat. Ölelte, magához szorította a harmadik csótányt, tudta, hogy közép nagyságú melleinek

szorításában fájdalmasan elfér. Beleremegett a hatalmas törődésbe, a halálon is túlmutató szeretetbe, közben az ezüst és arany csótány figyelme csodálattá nőtte ki magát, mert tudta, hogy az ezüst és arany ragyogást, a felkelő nap reggeli szikráit, nem közelítheti meg.

A reggel tűnődései után A. L. márványos arcára fordította könynyű tekintetét. Elmesélte L.-nek, hogy álmában egy görög sziget királyának és egy vagyonos polgárnak az elveszett gyermekei voltak. Azon a csendes hajnalon egy öreg pásztor talált rájuk az elhagyott barlang sziklafalának üreges bejárata mentén, rablók emelték ki őket fehér és kék görögös csecsemőágyukból. Később a pásztor egyedül hagyta őket, és sosem tudták meg, hogy mi a szerelem. Nem érhetek egymáshoz, mert eltűnt az életükből az egyetlen ember, aki megtaníthatta volna nekik, hogy a szerelemben mi az egyik, és mi a másik fél szerepe.

L. ajkával szerette volna megtörni a borzalmas álom félelmetes valóságba átcsorgó burkát, merthogy az ő álmában is egy sziget polgárának és egy vagyonos embernek az elrabolt gyermekei voltak. Azon a csendes, párás hajnalon egy vén pásztor talált rájuk az elhagyott barlang üres bejárata mentén, zsványok emelték ki őket nyersvászonnal borított, durván szótt csecsemőágyukból. Később a vén pásztor eltávozott közülük, és sosem tudták meg, mi az igaz szerelem. Soha nem értek egymáshoz, mert elveszett az életükből az az egyetlen ember, aki megtaníthatta volna nekik, hogy a szerelemben mi az egyik, és mi a másik szerepe, hogy egyikük termékeny, a másikuk pedig az életet adó termékenységnek a magját hordozza, hogy az örök együttlevés idején engedni és elutasítani sem könnyű.

A reggeli hevületben az arany és ezüst szőrökkel borított ízelt láb a másik páncéljához ért. A vaskos, puha csápjait a formás, narancsbőrös fenékről a potrohra csúsztatta. Az ezüst és arany fényben csillogó kitinnel páncélozott fejét simogatta. Megéreztek nemi szerveik sugárzó, heves izzását. Simogatásaik egyre hosszabb íveket vettek egymás testein. Áthatoltak és váladékoztak, egyetlen ragacsos tömegként nőttek egymásba. A sárga rózsák ragyogó fényei elapadtak, ragyogásuk visszaszorult a csótányok testéről.

Fotó San Franciscóról

San Francisco te vagy, meg azok a délutánok, amiket a kanapén töltöttünk, minden pózban és irányban ülve vagy fekvve. Egyáltalán nem neheztelek San Franciscóra, sőt talán eljön még újra az idő, hogy együtt töltsük a hétvégéket a napernyők erdeje között. Kalifornia nem örök, de van egy bizonyos csend, amire folyamatosan törekednie kell, és ami csak nagyon ritkán áll be. Ettől vagy vonzó, San Francisco. Meglásd, rikító virágos ingekben járunk, és mindenem nevetünk majd. És hiába volt más a filmekben, amikor egyikünk meghal, a másik majd ott marad egyedül.

Gál Soma fordítása

Fotó Abidjanról

Abidjan csípője tele van hegekkel.
Vigyázom, a másik oldalon pihentetem
kezeim, Abidjan derekát tartva.
Nem mintha érzékeny hegek lennének,
jó ideje hozzájuk szokott már Abidjan,
hanem mert olyan nyomasztóan hatnak rám.
Abidjan hegeit nagyapja karcolta fel
egy piszkavassal, amikor gyerek volt.
Abidjan és én üveges kólát iszunk.
Tartogatjuk, mintha értékes volna,
egy pillanatra nagyurak vagyunk.
Abidjan szól: mutasd meg a szobád,
és én, mint mindig, nem tudok ellenállni neki.

Jogosítvány

Kocsim már volt, olyan színű, mint a szemed. Ott parkoltam le a kupleráj előtt, ahol mindig olyan szobát béreltem, ami a szomszédok kertjeire nézett.

Utána várok sok pirosnál, nem sejtve, hogy csak rád várok. A rádióból a te hangodon szóltak szomorú fadók, amiket anyám is ódivatúnak tart.

A következő körforgalomnál egyszerű jelszavakkal, békés tüntetésbe kezdtek az ablaktörők, mert még nem sejtettem, hogy már engem választottál.

Míg a többi srác unalmas matekórákon az autós-magazinok lapjaira csorgatta a nyálát, addig egyszarvúakról és üres gyógyszertárakról álmodtam.

Most, hogy tekintetünk között kilométerek állnak, a kesztyűtartóban a papírok után túrok, és félek, annyira félek, hogy mint használt autót, továbbadsz.

Ljubomir Simović

Hasszán aga asszonya¹

(Drámarészlet)

Szereplők:
HASSZÁN AGA
HASSZÁN AGÁNÉ
HASSZÁN AGA ANYJA
PINTOROVIC
PINTOROVIC ANYJA
JUSZUF EFFENDI
AHMED
HUSO
SULJO
MUSA

Lénárd Róbert fordítása

ELSŐ RÉSZ

1. kép: Katonai kórház a hegyekben

SULJO

Ó, az agába bele, az ördögbe,

a szolgálatba bele!

Na meg az életbe,

a megaláztatásba!

Meg ne kívánj semmit,

ha ő azt nem kívánja!

Ne szóljon a szád, ha

az övé nem szólt előbb!

HUSO

Szétkergette őket?

---

¹ A fordítás alapján készült előadást 2018. április 24-én mutatták be az Újvidéki Színházban Urbán András rendezésében.

SULJO

Akár a csirkéket!

Az utolsó pénzünk adtuk oda,
Ibrahimot a városba küldtük,
merthogy ő a legügyesebb!
Ez a spicli jött, ment, kenőpénzt hányt,
aranyhegyeket ígért,
összeszedte, amit csak tudott,
kihozta magából a maximumot,
az is kínok kínja volt már neki.
Kettőt útközben elveszített,
akik megjöttek, azokkal meg
Hasszán aga csirkeólat játszott.

HUSO

Allahra, miért?

SULJO

Azt mondja, a
tábort ne szennyezzék kurvák.

HUSO

Legalább úgy... megfeleltek?

SULJO

Milyet vártál? Leárazott volt csak.
Asszony, katonai használatra.
Az egyiknek félig nőtt csak haja,
a másik kilencven kilót nyomott,
egy az sántít, másik sántikál csak,
megint másnak csorba a fogsora,
a hatodik szőrös, mint te meg én,
a hetediknek hályog van a szemén,
emezt utoljára nagyanyja fürdette meg!
Nem mindegy az?!

Négy hónapja csak a pusztaság van,
háremnőnek tűntek mindahányan!
Ő meg mint a léggel, úgy bánt velük.
Bugyogóik kutyák cafatolták!

HUSO

Máma elkergette,
holnap maga hívja vissza őket,

hogy kávéra, ratlukra jöjjenek.
Ilyen Hasszán aga.

SULJO

Nem tudod te, milyen.
Ordított reggel,
hogy az asszonyokkal torkig van örökre,
a nők miatt megy a birodalom tönkre,
hogy jobb lenne akkor, ha ők nem lennének!
És az a férjes asszony se jöhet már többet!

HUSO

Hasszán aga?!

SULJO

Persze, Hasszán aga!
Vérvörös a feje,
habzik a szája,
a dühtől még hangja is kígyósziszegés.
Mintha ölni kelne,
mondom, megbolondult,
így visított fel:
„Asszony!
Csak ha rá gondolok, megőrülök menten,
ha idejön, fogjátok meg és vigyétek innen!”

HUSO

Bár fogadott volna
inkább, ki emelne
várost a pusztában!
S osztozkodjunk el így:
jusson neki minden császári építész,
híres mérnökök, kincstárnokok,
minden kő, homok és építőanyag,
kalapácsok, vakolók, vízmércék,
ásó, kapa, cserép és meszelőecset,
kőműves, ács és minőségellenőr,
földmérő, rakodó, fúró és csavaró
meg a kőfaragó,
kocsik és ökrök, minden fogathajtó,
kompmester, vízholdó, inas és szakács,
és a legjobb föld is!

Hogy nő nem jöhet ide?
Altájon? Semmi,
csak jégkorszak emészt!
De ha csak cingár nádszál nőt ölelnék,
könyvmolyt, rózsaajkút, kozsfészek-kerítést,
cédát, ribancot, gömbölyseggűt,
terüljasztalkát, butácskát, deszkafenekűt,
adjanak nagynénit, hisztériás libát,
rongyrázót, pénzfalót, garzonjáró fajtát,
akaromkát, megálljkát, ingyenadomkát,
spicceset, kacsintót, mindenki örömét,
nagyszájút, dámát vagy benemállszájamkát,
pisist, kákabélűt, okoskát, árvácskát,
dinnyemellűt vagy épp lába-seggig érőt,
szénaszűzet, szalmaözvegyet,
hadiszajhát, csókost, imádkozó sáskát,
tishti ribit, kígyót, konyhai szűz kurvát,
párnatestűt, zsákjafoltját, bolondot,
szemkivájós-körműt, piacribancát,
dukátvadászt, tisztalábköz-mániást,
korhelyt, kényest, fattyút, férfifaló ringyót,
szoknyagyűrögetőt, kocsmaszéli lánykát,
úton-útszélit, szottyadtat, hódcombút,
eladót, sietőst, vigaszlyukat nyújtót,
bárcást, bárcátlant vagy korzettes tyúkot,
gyufatermészetűt, nadrágost, kokottot!
Szóval, lássuk csak:
követ kővel nem törhet fel ő sem,
én meg olyat teszek, mint Isztambul ide!
Ahol szoknya susog,
ott jön a pogácsa,
felsistereg a paszulyszósz zsírja,
feketén bólogat az eperfa lombja,
s a lomb alatt, mondom, vörös lesz a tető!
Ahol szoknya susog,
ott van építkezés, ott vannak mesterek.

SULJO

Okvetlen így mondd el Hasszán agának!
Ember, négy hónapja rohadunk a sárban,
mossuk le a vért és szórjuk rá a füvet,

na meg az a sortűz, amitől megléptünk!
Én még félig süket vagyok attól a lövegtől,
és most ez a hegyfok, négy hónapja, hé!
Elfelejtetd tényleg, hogy beszél az ember,
megtanulsz a baglyok csőrével huhogni!
Még egy kicsi, és még én is lombot hajtok!
Alig szedtük össze kicsit az erőnket,
alig koldultunk ki egy kis alamizsnát,
persze, nőkre,
de Hasszán aga
azt se engedte meg, hogy beléjük nyaljunk!

HUSO

Hát én nem hiszek a tulajdon fülemnek!
Azt is meghallotta, ha hét szobával arrébb
megmoccan a bársony!
Mindig jó füle volt az ilyesmihez!
Ül az egyik szirten,
s hallja, nyaklánc csörren a másikon!
Jó volt neki az öblös, az apró,
az érintetlen és a makrancos,
a török, a gyaur, a velencei,
de még az érett is, ha nem volt még szaga!
És elég, az neki nem lehetett soha!
Amit te mondasz, az túl nagy változás!
Te, nem történt vele valami?
Nem kavartak neki mérgező főzetet?
Az, hogy így megkergült, nem ok nélkül van,
talán elátkozták?

AHMED

Asszem, abban a bizonyos csatában
– és azt azért tudjuk, mi minden eshet ott –
valami bitang, egy haramia kardja
elég kellemetlen helyen érintette.
És ott megsértette igen jelentősen!

SULJO

Hogy mi volt vele –
nem dolgom, nem kérdem,
az ő ügye.
Mikor kereste

– azt mondják, hajnal három-négyig is –,
engem nem kérdezett.
Az ő szerszáma az ő dolga legyen.
Nem vagyok asszonya,
hogy panaszkodjak, ha hozzám már nem érhet.
De csak hogy tudd, megjegyzem én ezt.
Lesz még olyan rakomány a réven,
amihez az én garasom kell majd.
Keresni fog,
fordul ő még hozzám.
Bújhatok én bükk mögé,
bozótba,
nem kell nekem mindig sárba lépnem!
Megakadhat nekem is a késem!
Megbotlik az én lovam is néha!
Ázhat el a puska poros hordóm!
Mért ne ázhatna?
Az eső egy természetes dolog!
Betojhatok, épp a csata előtt!
Mégfizethetek még mindenért!

AHMED

A bükk meg ne halljon,
ne halljon a kő se,
ne halljon a néma béka,
ne halljon a bőregér fent,
ne halljon a pók hálója!
Lógni akarsz a fán te egészbe',
mint az aga bizonyos testrésze?

MUSA

Barátként azt tanácsolom,
halkabban ugass.

SULJO

Tudom, mit beszélek!

MUSA

Beszélg, beszélj, de arccal a vízben!
Meghallja valaki!

SULJO

Nem vagyok a nézetemmel egyedül!

Hogy az aga elkergette

azt a nyolc szépséget,

nem csak nekem tett keresztbe.

Hatvanöt katona állt ott!

Itt jönnek ni, kérdezd csak meg őket.

Mint a méhkas, úgy zajonganak!

Tartsd ujjad a katonák csuklóján:

szívük félrever és bőszt a kintől,

nem szépelegnek már!

HUSO

Nem katonák azok, hanem Hasszán aga!

(A katonák elmennek. Bejön Hasszán aga és Juszuif. Ahmed, akit a jelenlévők észre se vesznek, akkor is a helyén marad, amikor beszél.)

HASSZÁN AGA

A lovad zabáltasd meg rögtön.

Csak lassan, mondom, miért.

Vigyél egy váltót is,

hogy cserélhesd őket.

Amint kész, vágtsd el,

de mintha farkuk égne, úgy menj!

Hogy odaérsz,

lehet az a legsötétebb óra,

mindegy mikor –

költsd fel Hasszán aga egyetlen asszonyát,

s közöld vele kurtán,

hogy én két nap múlva hazamegyek,

de ő engem otthon ne várjon meg.

JUSZUF

Hanem álljon ki, fusson eléd?

HASSZÁN AGA

Vagy én vagyok hibbant és bicegve beszélek,

vagy te vagy a hülye, hogy nem érted.

Azt akarom, hogy asszonyom

anyjához térjen. Világos most már?

Az árnyát

se láthatja többet a házamnak.
Megértetted?

JUSZUF

Ugyan már! Te most azt szeretnéd, hogy egész estén át
beszéljék le arról, amit nem akarsz?

HASSZÁN AGA

Jaj, nincs nehezebb,
mint a tanult embert meggyőzni:
ha „zsíros kenyér” kerül szóba,
azt úgy kell érteni: „zsíros kenyér”!

JUSZUF

Kérlek, értsük már meg végre egymást.
Te a te asszonyod
tényleg örökre elűzöd otthonról?
Válni készülsz?

HASSZÁN AGA

Igen!
Szemem elé többet ne kerüljön!

JUSZUF

Ok nélkül csinálni bármit – veszélyes.

HASSZÁN AGA

Hordágyon hoztatok ide a táborba,
így volt-e?
A hordágy is lucskos lett, mert vérem
átfolyt a vásznon.
Seb sebet ért,
négy hónapja lábadozom itten,
és a néember a négy hónap alatt
egyetlenszer nem jött látogatni!
Nem jött az asszonyság, olyan sok a dolga!

JUSZUF

Várjál már, engedd, hogy egy kicsit leüljek.
Elgyöngült a lábam.
Ülj le te is,
még pár perc, és mindketten nevetünk.

HASSZÁN AGA

Röhöghetnél? Röhögni fogsz –
fenn a karón.

JUSZUF

Mit jössz karóval?!

Hogy miért is nem jött – szóvá se kell tenni.

Mért mondjam neked, hisz tudod!

Ma reggel éppen

magad tiltottad meg a nőknek, hogy jöjjenek!

Azt mondtad, okkal: felrúgják a rendet...

HASSZÁN AGA

Azt mondtam, mostantól nem jöhetnek,

de eddig jöhettek.

Csak ő nem találta ezt méltónak...

JUSZUF

Hogy jött volna hozzád?

Azt pletykálták volna, mint a többiekről:

parázna vágy hozta hozzád, nem a féltés.

HASSZÁN AGA

Azta, de eszes vagy! Mit kezd a sebesült
a paráznasággal?

AHMED

Azért is haragos az aga,

mert fél: nem kezd már semmit...

JUSZUF

Azt beszél a csürhe, amit akar –

kit érdekel, valójában mi van,

azt választja igazságnak, ami felvidítja!

Ha az agáné eljön, s mindenki előtt

úgy beszél veled, hogy az egész had ott van,

s minden ártatlanul, ahogy kell, úgy zajlik,

pajzán nótát akkor is költenének róla.

Nincs olyan nő, aki ide betette a lábát,

s róla egy böknyi gúnysor el nem hangzott.

Meg rólad.

Rólad is mit énekelnének!

HASSZÁN AGA

Rólam? Na lássuk, énrólam
ki merne püsszeni, kinek lenne mersze,
ha engem gúnynótába fogna,
a fejét tépném én le!

AHMED

Aranyban fizetném meg.

HASSZÁN AGA

Nem, az én asszonyom kényes erre nagyon,
nem lépne nagyúri lába a táborba,
hentesek és nyakszegők közé,
a hadikórházban bűz és genny és vér van
és koszos katonák,
az írás-olvasás itt nem megy mindenkinek,
a higiénia meg egyenest nulla,
egy bicskával szelnek körmöt és kenyeret.
Ettől tán még hányna is!
Nem teszi be ide úri lábikóját!
Ha volna oka, tán jönne is egyszer,
de egy bég leánya, Pintorović bégé?
Képzeld már!
Régi úri banda, mélyen gyökeredzik,
bég lánya agáért, ha férje is, nem lép
úri palotából ide a hegyekbe!
Hát elég volt ebből!
Úgyhogy útra kelsz most,
megmondod neki, hogy a házból tűnjön el! Örökre!
Lássa meg végre,
mit kóstál úrias szeszélye!

JUSZUF

Ezt az úri murit veled bánatod mondatja.
De hadd szóljak valamit.
Amit itt most mondtál,
hogy elűzöd meg minden,
rettentően vágysz rá, azért tervelted ki.

HASSZÁN AGA

Megint ez az örült keleti bölcsesség!
Hát neked minden szar mézesbödönre szaglik?

Nón jár a te eszed?
Ezeregyéjszaka?
Seherezádé? Gyönggyel rakott köldök?
Túl sokat olvasol és képzelepsz róla!
Attól, ami itt rohad e tájon,
válaszd már el,
amit a távolból hallottál!
Ez itt nem Isztambul, ez itt csak Trebinje.
És az ott nem Bagdad, hanem Gacko völgye.
Azt mondja, a vágy volt! Mi van?
Hogy én a vágytól megkegyültem volna?
Ember, hát ha ennyi éve szolgálja lennék, jött volna,
ha szolgálatomban lókötő lett volna, jött volna,
ha nem is énért, hát sebeim miatt,
ha nem sebek miatt,
tán a gyerek kedvéért,
legalább a gyerek és Allah kedvéért
lett volna irgalmas!
Na, ítéld meg ebből, micsoda anya ez!

AHMED

Túl sokat üvölt az aga!
S mihelyst túlságosan ordít valaki,
tudd, hogy a füle mögött vaj van.

JUSZUF

Hasszán aga! Az a nő csak óvta
szeplőtlen szemérmét, ahogy a Korán kéri,
s szemérmével együtt nevedet kímélte!
Tudod, hogy hol élsz,
hogy ezen a földön
a név milyen könnyen hullik lefolyóba.
Hasszán agáné a hagyomány szerint tett...

HASSZÁN AGA

És a hagyományok
fontosabbak voltak, mint sebesült férje?
Jaj, ugyan már!
Mások szakadékot, szégyent és hagyományt
hopp, csak átugrottak, s jöttek!
A korcs szerelmet, mi meghajol szépen
hagyomány s törvény előtt – tövestül tépni ki!

JUSZUF

Te itt az erdőben szónokolsz,
ő meg a városban ül odalent.
Ha lemégy, más lesz majd.
Könnyű erdő mélyén
köpni a törvényre.

HASSZÁN AGA

Nem mondtam-e, hogy a lovakat nyergeld fel?

JUSZUF

Hát nem bírod kivárni,
hogy végre hazaérjél,
s Hasszán agánéval megbeszéld a dolgot?
Hogy elmagyarázzad?
Legalább reggelig várj,
megígérem, hogy hajnalban megyek,
s úgy érek oda, mint esti indulással!
Az csak három óra lovon!

HASSZÁN AGA

Itt a bökkenő, itt! Három óra lovon!
Láthatod!
Nem bírt az úrasszony annyit se lóháton!
Ez a néember engem mindig is megvetett,
kezdetektől fogva, nem vakultam én meg!
Nos hát, vége ennek is.

JUSZUF

Nem várhat mégis az egész reggelig?
Épp ma este kell, hogy eldőljön minden?
Hasszán aga, mi van ma éjszaka?
Mi ütött tebeléd?
Miért nem gondolsz a következményekre?

HASSZÁN AGA

A következmények már új lap, új gond lesznek.

JUSZUF

S a fiú? Hisz még nagyban szopik...

HASSZÁN AGA

Eszembe jutott ez nekem is.

JUSZUF

Mi van hát veled?

Istenem, aga, hát rettentő bűn ez!

Hogy gondolsz ezzel Allah elé állni?

AHMED

Egy ló is megmondaná, ha kérdezted volna:

az agától Allah elég messze esik.

Ha szavad ágyú volna, úgy dörögne,

Allahig az agán át akkor se jutna föl.

HASSZÁN AGA

Mondtam, hogy nyergeld a lovat

és tűnés.

JUSZUF

A pestis lassú, ha sietséged nézem.

Úlj le, és gondolkozz!

HASSZÁN AGA

Úgy fülelj,

hogy eztán nem a nyelvem szól majd.

Tizenkét éven át hallgattam tanácsod,

értettél, jól szóltál és még a többi.

Ezért túrlek még el.

Most hallgasd, mit mondok:

most ne érts meg engem.

Most engedelmeskedj!

JUSZUF

Nem fogalmazol te túlon túl keményen?

HASSZÁN AGA

A husáng, az keményebb.

És azt hiszem, épp elég eszes vagy,

hogy a husángot ne kelljen megmutatni kétszer.

AHMED

Agák kedvence voltál, s meglepődsz még,

hogy veled milyen szigorúan bánnak?

Jaj, szegény effendi! Aki az agákkal vet szelet,

az agák viharát egyszer learatja.

JUSZUF

Jól van, aga, ahogy akarsz;
nyergelek lovam.

AHMED

Bölcs egy férfi!

Gyorsan megtanulta: kis pockok a szavak,
és most egérfogó kell, hogy szája legyen.

JUSZUF

Odaérek, s lehet az a legsötétebb óra,
költsem fel ágyából egyetlen asszonyod,
közöljem kurtán,
hogy te két nap múlva házádba hazatérsz,
de ő téged otthon ne várjon meg.
Szórol szóra?

HASSZÁN AGA

Hogy látni többé őt én nem akarom, tűnjön el,
így mondd neki!

(Sötét.)

2. kép: Hasszán agáné háza

HASSZÁN AGÁNÉ

És most mit tegyek?

Miért hagyjam el a gyerekeket?

Mert így parancsolta Hasszán aga?

És miért parancsolta így?

Hogyha legalább oka lett volna,

bármilyen oka ha lett volna rá,

csak annyi, mint a körmön egy cérnaszál...

de hopp, csak ennyi: Hasszán aga mondta!

És ez elég?

Ez már a vád, az ítélet, a törvény?

Azt mondja, nem szeret?

Úgy nem is kérdezem.

De mondott-e ilyet? Hát nem!

Hét éve a házból én ki se léphetek,

attól fél, megnézne magának valaki;

valaki azt mondja nekem, hogy „jó napot”,
és ő hallgat utána egy egész hónapot.
Még a bátyámmal se lehettem egyedül.
Kimegyek a kertbe,
és dühöng: „Mért pont a kertbe?”
S most azt kéri számon, a katonák közt
hegyen, hogy nem vagyok?
Féltem, effendi, nem mertem menni!
Ha elmegyek, azt mondja, parázna vagyok,
s nem hitte volna, hogy miatta jöttem,
hanem mint egy szuka, hímszagra vágyom!
Mintha hallanám a hangját!
Hát nem hajtottam fejet
a föld, a hit szokásai előtt?
S ki őrzi a hitet jobban az agánál?
Ki vigyáz úgy bőszen a rendre, becsületre?
Szemérmét, mértéket, erényt itt ki őríz
úgy, mint Hasszán aga?
Itt üldögélve
a becsületét vigyáztam serényen,
pont úgy, ahogy azt ő akarta tőlem.
Hát ezért veszi most el egyetlen gyermekem?
Istenem, hogy történt, hogy elferdült mindez?
Mi módon?
Mintha más helyen
ébrednék, mint hol elaludtam!
Kezem az ölemben, én nézegetem,
és mintha a kezem nem láttam volna még.
Isten ha kéri – jó!
Na de Hasszán aga?
Ha a világ teremtője kérnél!
De Hasszán aga, aki bírja a birkahúst,
Hasszán aga, aki fütyörészve hortyog?

JUSZUF

Nyugodj már meg, te nő. Légy szíves, csihadj.
Rémlik még? „A béke azokkal van,
kik sokáig tűrnek és türelmesek.”
Ez a jó tanács most alkalomhoz illő.

Tartsuk magunkat ahhoz, amit értünk.
Mást úgyse lehet.
Értem én,
hová hajt Hasszán aga üzenete,
értem a határt, hová elkóboroltál.
Ott jársz most,
ahol nem látsz mást, csak a borulást
meg a szakadékot,
ahol minden rémálom megeshet.
Asszony, ahhoz tartsd magad, amit értesz!
Az aga azt mondta, menned kell – nincs más.
Tedd meg, még ha nem is érted!
Ne kérdezd, hogyan és miért!
A „miértek” löknek a tébolyba bele.
A legrosszabb már megvolt,
rosszabb már nem lehet.
Most könnyebb.
A bátyád is mindjárt jön.
Mikor hazaérsz, pihenj le kicsit,
ülj a kertbe, szőj egy pár órát,
bámulj soká egy fa kérgébe bele.
Vedd észre azt,
amit eddig nem vettél észre.
És míg ez az átok
talán jobbra nem fordul
– és végül fordulhat akár jobbra is –,
minden, amit látsz,
a vigaszodul szolgál.
Abban reménykedj,
amit ott tudsz meg magadról,
a ciprusok alatt, pár lépésre a víztől.
Gyerünk, nyugodj meg.
Néha egy tiszta ing is megvigasztalhat.

HASSZÁN AGÁNÉ

Nekem nem vigasz kell.
Én csak érteni akarom!
Miért? – ez zúg a fejemben, effendi,
és beleroppan a koponyám! Miért? Miért?

JUSZUF

Én sem értem.
Hasszán agát a csaták megviselték.
Jelentést küldtünk a győzelmeinkről,
győztünk is valóban,
de legszívesebben mind elfelednénk.
Sok vér, sok halott és még több sebesült.
Útközben eszemben volt még sok egyéb,
különféle bégek cselszövései.
Hasszán aga erről hallgat,
én meg nem kérdezem.
A bégek már sokallják
az aga kezében a hatalmat.
Szurkálják mindig valamivel.
Ezt így ne csináld, ezt így nem szabad,
ez nem a te dolgod,
ezt meg mi mondjuk meg,
azt meg nem tehetted engedély nélkül.
Mindig valami viszály.
Látszik: az uralmát kérdőjeleznék meg.
De minél inkább támadják érte,
kezében a pálca egyre kegyetlenebb.

HASSZÁN AGÁNÉ

Értem, hogy mit akarsz mondani,
de bizonyítást rosszal nem nyer semmi.
Hát az erő semmit sem bizonyít,
ha nem rosszal, csapással bizonyít?

JUSZUF

Én nem mondom, én csak gondolom.
Az aga nagyon ideges újabban,
gyakran robban, önuralma nincsen,
ahogy viselkedik – csupa randa hóbort...
és olybá tűnik,
hogyan lehetnek más okai is...

HASSZÁN AGÁNÉ

Az igazságtalanság nem válogat;
annak bármi lehet az oka...

(A szobába majdnem rohanva ront be Hasszán aga anyja.)

HASSZÁN AGA ANYJA

Itt van, jönnek!

HASSZÁN AGÁNÉ

Lehet, hogy Hasszán aga?

Vagy az aga követei?

Hogy elmondják, nem igaz?

JUSZUF

Pintorović bég az, Hasszán agáné.

HASSZÁN AGÁNÉ

Hogy érhetek ilyen hirtelen ide?

HASSZÁN AGA ANYJA

Azt hiszed, gyors ez,

de reszketek én, hogy ilyen későn jött meg.

Réges-régen érkezhett volna.

Már megijedtem, hova vágatott el.

Első dühödésében

mást is tehetett volna...

De itt jön, Allahnak hála.

JUSZUF

Szedd most össze magad, Hasszán aga nője.

Ha a balszerencsét el nem kerülheted,

legalább gyorsan magadhoz öleled.

Jöjjön hát minden, aminek jönnie kell,

és későbbre már kevesebb marad.

Gyerünk, most a javán már túlleszel...

HASSZÁN AGÁNÉ

Hogyhogy túl? Ó, szerencsétlen én!

A legrosszabb csak most érkezik!

(Belép Pintorović bég.)

HASSZÁN AGA ANYJA

Hallottál, bégem, a szerencsétlenségről?

PINTOROVIC

Jobbra ennél én nem is számítottam.

Készen állsz, húgom?

HASSZÁN AGÁNE

Hogyhogy „készen”? Mit jelent a „kész”?

Összehajtottam-e a ruhám?

Az ékszerek szépen egy dobozba rakva,

a gyűrűm mind számon?

Hogy készül erre az ember?

PINTOROVIC

Azok kint az ő ládái ottan?

HASSZÁN AGA ANYJA

Azok hát.

PINTOROVIC

Azokat a fiúk majd kiviszik.

Nincs itt mire várni tovább.

Vége van hát? Megyünk?

HASSZÁN AGÁNE

És a gyerek? Tőle elköszönhetek?

PINTOROVIC

Jó, búcsúzz tőle,

de búcsúzz tőle gyorsan.

HASSZÁN AGA ANYJA

Hirtelenkedsz a lóhátról, te bég!

Azt kérdezem, hogy

segíteni tudsz-e?

A megoldás tán a te kezvedben van,

hogyha tudsz, hát segíts,

lelkednek is könnyebb lesz.

PINTOROVIC

Milyen súly nyomná épp az én lelkemet?

Hasszán agád tette mindezt veled,

vagy tán én?

Mit akarsz tőlem?

HASSZÁN AGA ANYJA

Nem tudom, hogy bűnös-e az aga,
de azt tudom, hogy szerencsétlen.
Talán tévedek is, nem először volna,
de hallgass meg legalább.
Az utolsó remény te voltál ma reggel.
Hasszán agán könyörülj meg, kérlek.
Hogyha meg is ingott, azt nem tudjuk, miért van.
De neki volt mindig legnehezebb.
Hasszán aga sok felkelést tört le,
pletyka tárgya, mennyi vérbe fojtva.

HASSZÁN AGÁNÉ

Tudom, milyen ingujjakat mostam!

HASSZÁN AGA ANYJA

Senkinek annyit tennie nem kellett.
Annyi vér omlott ki elé ajándékképp,
amennyit neked fel sem ajánlának.

HASSZÁN AGÁNÉ

S a vér fejre száll...

HASSZÁN AGA ANYJA

Ott kezdte ő, ahol kezdenie kellett.
Más tészta vagy.
Neked rég elkezdte dédapád a harcot,
vagy valaki más volt, de örökbe kaptad.
Ne mérgelődj, nem azért mondom neked mindezt.
Téged a neved óv, régidóktól fogva,
de Hasszán agát csak a buzgósága.
Tudod te, mit jelent
az ő iparában
a nagy buzgóság.
Neki azt is vérrel kellett bizonygatni,
amit a dédapád rég bebizonyított.
Ami neked biztos, neki bizonytalan.
Álmában is
reszketve fordul, úgy védi magát.

Tudom, kötélfonó is lehetett volna,
ahogy azt csinálta megboldogult apja.
Ha ezt mondd, azt kérdezem erre:
a határt ki erősítette meg?
Te futsz talán lóháton, esőben
lóhalálban a határvidéken?
Ne szakíts meg, te bég...
Te már sietnél,
de nekem kicsit több időbe van ez.

HASSZÁN AGÁNÉ

Idő kell még ott a kisgyereknek,
róla mind megfeledkeztetek.

HASSZÁN AGA ANYJA

Ki várt volna mind a sok agák közt
hét évet, hogy gyermeke szülessen?
Ki rettegett volna hét esztendő,
szül-e az asszony majd egy csecsemőt?
De Hasszán aga, látod, kivárta.
Nem nehéz azt kitalálni, miért.
És mostan, hogy öröme teljes lett,
nézd csak, mit csinál!
Úgy tűnik, elborult, hogy nem ítél tisztán,
hogy a sok vér végül a fejébe szállt,
mentőöv kell neki.
Elmebaj ez, bégem,
és az elmebajban nincsenek szándékok!

PINTOROVIC

Azt mondom én erre kurtán, világosan,
a te Hasszán agád magánál van egészen.
Velem igencsak józanul társalgott.

HASSZÁN AGÁNÉ

Hogy?

PINTOROVIC

Ma reggel!
Mikor jelentették,

kérdeztem magamtól: na most mit csináljak?
És úgy gondoltam, hogy a legjobb az lesz,
ha meglátogatom Hasszán agát. Érted már?

HASSZÁN AGÁNÉ

Mondott-e valamit?

Megkérdezted tőle azt, hogy miért?

PINTOROVIC

Ha izzadt lovamat faggatom, vagy ha
megkérdem a követ, amihez kötöttem,
többet ér az.

Nem hagy Hasszán aga teret az ép észnek,
beszélgetésnek, kérdezősködésnek.

Miért? Azért, mert így adta parancsba az aga!

Gyerekek csörgőre nem elég ez az ok!

De te ne félj, érted?

Hogyha egy láng kialszik,

nem lesz attól sötét még mindenütt.

Nem vagyunk mi szélkakasok tetőn,

hogy a Hasszán aga szelének forogjunk.

HASSZÁN AGÁNÉ

Mit kerestél Hasszán agánál?

PINTOROVIC

Ártatlanság-igazolást, hát mi mást?

HASSZÁN AGA ANYJA

Akkor hát eldőlt, végleges.

PINTOROVIC

Mondtam neki,

hogy én igazolás nélkül haza nem viszem.

És nem voltam bágyadt-szelíd.

Itt van, nézz ide:

itt van az igazolás Hasszán agától,

tanúk előtt írta alá,

hogy téged ő nem elűzött innen,

hanem hogy a házasságod semmis vele,
hogy most megszűnik,
újra férjhez mehetsz.
Itt a kézjegye.

HASSZÁN AGÁNÉ

Mit mondasz?
Azt mondd, a házasságom semmis vele?
Nem létezik? Törölték?
Az a hét év nem történt meg együtt,
és a gyerekem se történt meg?
Én hülye csak szenvedek, sírok,
te meg úgy döntöttél, meg se történt!
És Hasszán aga ezt így aláírta?
És most minden rendben, fakadjak netán nótára,
itt az igazolás?
Minek nekem?
Allahra hát, mutasd azt az igazolást!
Be lehet vele a sebeket kötözni?
Azt az igazolást meg lehet szoptatni?
A kölykömet a mellről letépik,
érted ezt?
Érted, bátyám, Pintorović bég?
Az aga gyermekemtől megfosztott tegnap,
te meg már délután újra férjhez adnál?
Máris?
Ilyen bölcsességet bolondházban se látni!
Hogyha mindezt lehet,
mért nem főzünk kávé dzsezvában a nappal?
Effendi, látod-e?
Nem csak az én eszem ment el kirándulni!
Elveszett a kölke, esze is vele ment!
De az ő eszük, az mitől ment el végleg?
Mi vagyok nekik?
Ágyúgolyó, mellyel egymásra céloznak?
Az se – kicsi vagyok.
Idetehetsz, odatehetsz, átrakhatsz,
csavarj be,
csavarj ki,

végig el és hagyj ott,
belém szősz, majd szétfejtessz, majd újraszősz...
Na te agyag, korsót gyúrjunk belőled?
Borospohár leszél, váza, te agyagtömb?
Esetleg cserépsíp,
vagy tán fazék?
Az agyag legalább nem szól vissza...

HASSZÁN AGA ANYJA
Nyugodj meg, lányom.
Nem látod?
Mindenkinek kénfüstös a szája.

PINTOROVIC
Te, öreg, hallgass.
Te meg –
csókold a fiad, és indulunk!

HASSZÁN AGA ANYJA
Eriggy, lányom.
Ma nincsen másféle beszélgetés itten,
csak hiábavaló.

(Juszuf kimegy.)

Látod, hogy értelme, az nincsen.
Csak azt látják ezek,
ami a víz színén úszik.

(Juszuf a bölcsővel be.)

HASSZÁN AGÁNE
Itt az én áldásom,
a pólyában ragyog...
Allah fénnel teli bölcsőt küldött nekem...
Almaarcú pára...
A mellnek de jó volt a szád szögletében,
mint a bűnösöknek Allah kegyelmében...
Testvér!

A Korán azt mondja, két évig szoptassam!
Addig legalább egy év van még hátra!

PINTOROVIC

Találnak majd gyorsan dajkát, ne félj ettől.
Rendben lesz minden.

HASSZÁN AGÁNÉ

Rendben lesz minden!
Halled, mit mondanak? Rendben lesz minden!
Mintha szuka szült volna: mindegy,
így maradsz-e, anyád teje nélkül...
Olyan gyengécske vagy,
hogymár én szégyellem magam...
A szégyentől nem merek ránézni...
Élsz – és úgy sirasson téged meg az anyád?...

(Ráveti magát a bölcsőre.)

PINTOROVIC

Istenem, nézz már rá, kérlek!
Most talált jelenetet csinálni?
Nem akarom a vadkant a vályúnál bevárni!
Nem azért nevelt fel engem apám,
hogy a vadkan jól megvacsorázzon!
Kelj fel onnan rögtön, és indulunk!

(Sötét.)

Lusitania

(Regényrészletek)

„Sűrű köd nehezedik az én életemre, s ha komor, borús égbolttal, sáros talajjal beköszöntenek a hosszú őszi esőzések, mindig eluralkodik rajtam a mérhetetlen szomorúság és valami dermedt, titkos fájdalom, amely hatalmas erővel, könyörtelenül pusztít bennem. Megfájdul a lelkem s a szívem mélyén megszületik a vágy: elmenekülni valahová, messze, messze e szürke, nehéz égbolt alatt.”

(Petar Kočić: Ködben)

N., az északi tengervidék ismert kutatója 1912-ben, nem sokkal a Titanic elsüllyedése után, bemutatta a nyilvánosság előtt a jéghegyekre vonatkozó nem mindennapi felfedezését. Ugyanis ő állapította meg elsőként a jégtömb látható és láthatatlan részének méreteit: leszögezte, hogy a víz feletti és a víz alatti rész aránya mindig egy a nyolchoz. Ám nem csak ennyiből állt a dolog. A bátor kalandor a sajtótájékoztatón nyilvánosságra hozta, hogy igazából minden jéghegyben, pontosabban a jéghegyek rejtett hét nyolcadában egy-egy felfordult ház rejtőzködik. Különböző korokból származó és különféle alakú házak ezek, állította N., aki a víz alatt végzett kutatásai során bűvársiskaja rostélyán keresztül saját szemével győződhetett meg a létezésükről. N. állítása szerint L. szigetcsoporttól nem messze egy egész város képe jelent meg előtte, mely fejtetőre állva úszott a víz alatt. Ez a felismerés az éles elméjű N. számára azonnali betekintést nyújtott a jéghegyek természetrajzába és eredetébe, mert, mint ahogyan kisvártatva megállapította, egyetlenegy olyan jéghegyre sem bukkant, amely víz alatti gyomrában ne hordozott volna egy-egy ilyen házat. N. közölte az elképedt sajtómunkásokkal: a jéghegyek akkor keletkeznek, amikor R. szigeten olyan hideg tél köszönt be, hogy az egész sziget megfagy, a tél bekebe-

lezi a sok házat, melyek elhagyatottan és jégbe fagyottan először kiemelkednek, majd elválnak a talajtól, végül lecsúsznak a meredek part mentén, és eltűnnek a tenger habjai közt. N. elmondta, némely ház igazán hatalmas volt, valódi többemeletes palota (egyébként, képzeljék csak el, az arányokat tekintve micsoda óriás szörnyeteg rejtőzködik egy olyan jégtömb alatt, amely néhány tucat méternyire emelkedik a víz fölé), mások pedig egészen szerény házikók és viskók voltak, apróbb szállások és hétvégi házak. N. az ablakokon és az üvegezett ajtókon keresztül megszemlélhette a szépen megőrzött tárgyakat, konyha- és ruhásszekrényeket, foteleket, csillárokat, csipkefüggönyöket, könyvespolcokat, játékszereket, edényeket és kancsókat, mindazt a sok dolgot, ami valami csoda folytán sértetlen állapotban, fejfelé lefelé úszott a szobákban, akárba táncra kelt volna. Egy házikó előtt N. hosszan, bámészan figyelt egy üvegpoharat, melynek fala olyan vékony volt, hogy úgy tűnt, egyetlen érintéstől apró szilánkokra törne. Ez a pohár finoman kocogtatta az ablaküveget, mintha hívogatná őt. Végül N. elmondta azt is, hogy ezek a szobák a legnagyobb titok őrzői: az elhagyatott házak titkát rejtik. Ez a titok olyan nagy és olyan rettenetes, hogy némely megfigyelő, például N. számára is szinte teljesen mindegy, hogy kastélyról vagy csupán gerendaházról van-e szó éppen. Olyan mély a titok, mely őket övezi. És ebben a percben az újságírók feszülten szemlélik N. elmerengő, szomorú arcát, mert valamiért egyszerre csak elhallgatott, mintha hirtelen a fejtetőn úszó, víz alatti városok létezéséről és a jéghegyek eredetéről szóló felfedezés teljesen lényegtelennek tűnt volna a vízben lebegő, törékeny pohárhoz képest.

1.

A XX. század elején a belgrádi Agyamentek otthona sajátos és fejlett intézmény volt. Akkoriban, amikor Dušan Stojimirović doktor első alkalommal tette be a lábát ide, a vendégeket köszöntő bizottság tagjainak fele a kórházi személyzet, fele meg a páciensek köréből került ki. Mindenkinek megvolt a maga megbízatása, kötelessége, nem léteztek felettesek a szó szoros értelmében, már a zöldségfélékben és virágokban bővelkedő udvar meg az annak fenntartása érdekében szorgoskodók látványa arról tanúskodott, hogy itt különleges bánásmódban részesítik az ápoltakat. Tilosak voltak bizonyos terápiás módszerek, mint például a páciensek víz alá nyomása és hideg vízzel való zuhanyzása, melyek, mondhatni, a mindennapos gyakorlat részét képezték számos városban Európa- és Amerika-szerte – ahol a

közvélekedés szerint virágzott a pszichiátria tudománya. A páciensek ágyhoz kötözéséhez és általában véve a szabadság fizikai korlátozásához csakis a legsúlyosabb esetekben folyamodtak. A kor szelleméhez híven a személyzet és az ápoltak énekkarba tömörültek, zongorakiséret mellett gyakoroltak. A hangszer a Piemontból menekült Romita doktor és szénégető hagyatékából származott, akinek kifejezett kívánsága volt, hogy a nép körében doktor tornyának nevezett otthonát, az észak-olaszországi falusi villák hű mását az abban az időben igen nagy szakmai kihívást jelentő hisztéria, hypochondria, melankólia klinikai esetei és még számos más névtelen pszichózis gyógyításának céljára használják. Romita doktor megsejtette, hogy kora elsieített diagnózisai számos hibát tartalmaznak, és az igazságokról a leplet elkerülhetetlenül lerántó, múlt időben vélte megtalálni szövetségesét – erről tanúskodik a tartógerendába vésett titokzatos felirat is, a földszinti nagy szalon kellős közepén, egyetlenegy szó, elegáns virágmotívumokkal díszítve: Paziienza. Néhány évtizeddel később, 1909-ben, ugyanebben a teremben Stojimirović doktor elindította a pácienseknek és a személyzetnek szánt, nagy hírű erkölcsi-terápiai előadás-sorozatát. Mindenféle témával előrukkolt, de mindenkifelett a társadalmi közösségek sokszínűségének, különféle szerveződéseik és struktúrájuk elemzésének szentelte értekezéseit. Az sem volt ritka, hogy Stojimirović két egész órán át beszélt ideális városokról, utópisztikus államokról vagy mesterséges nyelvekről, minden jel szerint teljességgel meg volt győződve arról, hogy az emberiség jövője a mindenre kiterjedő ideológiai alapvetésekben rejlik, s ebből kifolyólag az emberi boldogság legnagyobbbrészt az elemi erejű eszmék szabályos és következetes alkalmazásával valósítható meg. A teljesség érdekében Stojimirović bőséggel alátámasztotta előadásainak állításait a fekete iskolatáblára rajzolt grafikonokkal és rajzokkal, és előszeretettel alkalmazott még egy hasznos tárgyat, mely szintén az olasz orvos hagyatékából maradt fenn: a hatalmas, XIX. század elejéről származó diavetítőt – *laterna magicát* –, amely, bár adaptálták a villanyáramra, kifogástalanul működött az elsődlegesen beépített olajlámpa meggyújtásával is. A lámpás fénycsóvái alatt Urbino és Pienza fotográfái, kézzel festett reprodukciói, Palmanova erődítményeinek képei, Fourier falansztereinek, Campanella Napvárosának, Morus Utópiájának ábrázolásai jelentek meg a közönség előtt.

E század eleji kórház meglehetősen szokatlan szerveződése, mely valamiféle elkülönülő utópisztikus társadalmi berendezkedésre emlékeztetett, azt eredményezte, hogy már akkor, amikor az Osztrák–Magyar Monarchia seregei megkezdték Belgrád első ostromát, majd később a második ostrom idején is, nagy figyelmet szenteltek ennek az intézménynek, és ugyanakkor át is engedték sorsának – nézőpont kérdése –, talán éppen a rendíthetlenségében való meggyőződés okán. Ugyanis nem volt lehetőség arra, hogy szervezeten kiemenekítsék az ostromlott városból az összes „agyamentet”, százhusz személyt, akik a belgrádi bolondokháza vendéglátását élvezték. Így az akkor harmincöt éves Stojimirović azt a megbízatást, pontosabban parancsot kapta, hogy maradjon a megszállt fővárosban, és találja föl magát, ahogy tudja és bírja. Egyébként a bolondok hasznavehetetlensége, szemben a fejlődés szilárd alapjául szolgáló termelés és háború felé forduló modern társadalommal, mindenütt megszabta a bolondokháza szerepét: a kiátkozottság helyszínei lettek. A páciensek tését próbatételnek tették ki, a fájdalom és a tűrőképesség határának megállapítását gyakorolták rajtuk – ez a praxis hosszú évek gyakorlása után a náci haláltáborokban érte el tetőpontját. A modern korszakban az úgynevezett modernség javarészt a bolondok bezárásában és mindennapos kihasználásában mutatkozott meg, de a belgrádi elmeógyógyintézet ezt a hozzáállást elvetette, és egy egészen rendkívüli társadalmi körülménnyé alakította. Elkülönítve, igen, de egy funkcionális világon belül, melynek falain kívül egyébként éveken át háborúk, forradalmak tomboltak, uralkodókat gyilkoltak meg, s íme, most is, Belgrád bevétele és rombolása zajlik, az intézményeket feloszlatták, beköszöntött a népuralom időszaka. Gyertyafényben gyűlt össze az ápoltakból és személyzetből álló énekkar, éppen azokon az éjszakákon, amikor a legerősebben lőttek, hiszen nem is lehetett tenni ilyenkor semmi mást, csak elterelni a gondolatokat, az énekkel valamennyire elnyomni a bombázás hangját. (Később mesélték, hogy a bolondok éneke hallatán, bár az összehangolt és dallamos volt, valósággal megfagyott a vér az osztrák–magyar katonák ereiben, akiknek fogalmuk sem volt, honnan jön ez a körülményektől iszonyatosan elütő dal, és az ágyúzás hirtelen, néma szüneteiben befogták a fülüket, hogy ne hallják a rettenetes és valóságos, a szirének énekéhez hasonlatos hangot.) Stojimirović doktort kötötte a parancs, így óhatatlanul az események sodrába került: az osztrák–magyar sereg bema-
sírozott a romokban heverő Belgrádba, a doktort azonnal letartó-

tatták, és a vezérkar elé vitték kihallgatásra. Úgy gondolták, elegendő szakkáder marad a kórházban, akik képesek megfelelően gondozni a pácienseket. Sem az osztrák tiszt, sem a német katonaoorvos soha nem fogja megtudni, hogy Stojimirović letartóztatása után a kórház további működtetéséről szóló megbeszélést az első szótól az utolsóig egy (jelenleg ismeretlen nevű) pácienssel folytatták le, aki maga is hitt abban, hogy ő pszichiáter, és ebbéli hitében roppant kedvező benyomást tett mind a szaknyelv kifogástalan használatát, mind az együttműködési készséget tekintve. Csak találgatni lehet: vajon miért engedte át a kórházi személyzet a megszálló hatalommal folytatandó párbeszéd feladatát egy páciensnek? Talán azért, mert éppenséggel a személyzet meg volt győződve róla, hogy senki sem találja föl magát ebben a szerepkörben olyan jól, mint ő? Talán azért, mert az intézetben a személyzet és az ápoltak viszonyát már kiosztott szerepek határozták meg, mint valami színházban?

[...]

A sors útjai kifürkészhetetlenek: alapvetően minden találkozás a csodával egyenértékű, ha számba vesszük a megelőző véletlenek sorozatát, amelyek száz- és százféle módon tudták volna azt megghiúsítani. S mégis, amikor megtörténik egy-egy ilyen sorsfordító találkozás, az ember úgy érzi, máshogyan nem is lehetett volna. És valóban, Ryan doktor Belgrádba érkezése akkora mértékben hatott Stojimirović életére, hogy nem győzte ezt élete végéig hangsúlyozni. A két orvos egyazon pillanatban egyként vette fel a harcot a Szerbiában pusztító tifusszal, megszervezték a belgrádi cigányok segélyezését, segélycsapatokat küldtek a környező falvakba, s mindenekelőtt ők maguk fáradhatatlanul járták keresztül-kasul Belgrádot, rendszeresen látogatták a veszélyeztetett családokat, miközben szüntelenül hullottak a gránátok. Doktor Ryan indítványozására az amerikai zászló ott lobogott mindkét épületen, az általános kórház és az elmeegógyintézet homlokzatán is. Ennek köszönhetően megmenekültek a német és az osztrák bombázástól – legalábbis a háború első évében.

Zen buddhista nagymamám¹

(Regényrészlet)

Bárcsak ne történt volna meg ez az egész, de megtörtént. Bárcsak másképp történtek volna a dolgok az életemben, de nem történtek másképp. Bárcsak felismertem volna a jeleket a mindennapjaimban. Abban az esetben biztos más döntéseket hoztam volna, vagy legalább nyitottabb lettem volna az érkező üzenetekre. Akkor nem itt lennék, ahol vagyok, és nem az lennék, aki vagyok: magányos, elhagyott, kétségbeesett, rossz férj, rossz apa, megbízhatatlan, érzéketlen gyermek. De itt vagyok, ahol, magányosan és sikertelenül. Amit sok éven keresztül teremtettem, egy pillanat alatt megszűnt, és örökre elveszett. Ahogy a dal is mondja – egy hívás megváltoztat mindent. Egyetlenegy hívás megrengette az életem alapjait is, és általában véve mindent, amit teremtettem az eddigi harminchét évemben. Amikor idén januárban betöltöttem a harminchetedik évemet, valaki azt mondta nekem: „Az élet jobbik része még csak most következik.” Milyen ironikus. A jobbik része. És itt vagyok, hat hónappal e kijelentés után, teljesen egyedül, néhány átvirrasztott éjszakával a hátam mögött, hátizsákba pakolom a cuccaimat, a szememmel a repülőjegyem keresem, mintha egy utolsó szalmaszál lenne, amibe kapaszkodhatok, ami kihúzhatna a kétségbeesésből: hosszabb útra indulok. Egy hosszabb útra, abban a reményben, hogy pont ott kapok választ minden fontos kérdésre, és ott fedezem majd fel a „belülről fakadó boldogságot”. Ez állt annak a buddhista központnak a weboldalán, amely Mumbai közelében található, és ahová én is készülődtem indulni. Abban a pillanatban erre volt szükségem: válaszokat kapni a

Krisztián Noémi fordítása

¹ Krisztián Noémi fordítása első díjat nyert az idei Középszintű Művészeti Versenynek szerb irodalmi fordításainak versenyén.

fontos kérdéseimre és megpróbálni megtalálni a boldogságot az életben, amely az elmúlt néhány hónapban apró szilánkokra hullott szét. Számtalanszor megpróbáltam összekotorni az apró darabkákat, sohasem sikerült, sőt, mintha folyton egyre apróbbra és apróbbra esett volna szét. Egyértelművé vált, hogy ezt a problémát nem tudom egyedül megoldani. Képtelen vagyok, mivel számomra érthetetlen, hogy valaki hogy képes tíz együtt töltött év után csak úgy hátat fordítani, kézen fogni a gyereket, összeszedni a cuccait és azzal a kifogással, hogy nem kapott elég törődést és szeretetet, csak úgy kilépni az ajtón. Ana ezt megtette. Velem. Tíz év házasság és huszonhárom év ismeretség után elköltözött a szüleihez néhány napra, hogy „elgondolkodjon a dolgokon”. Gondolkodott, gondolkodott, és hét nap után kigondolta, hogy felhív, és elmondja, hogy rájött: egyáltalán nem ismer, és mindkettőnknek az lenne a jobb, ha elválnánk. „De Mila?” – kérdeztem kétségbeesetten, „Mi lesz Milával?” „Milyen hülye kérdés” – hallottam a hűvös és fölényeskedő hangot a vonal túlsó végéről, ami annyira jellemző volt rá. „Természetesen az anyjával marad, mivel még csak kilencéves, az apja pedig hetente két alkalommal láthatja.” „Ana, túlzásba viszed, én...” – be sem fejezhettem a mondanómat, mivel rögtön közbevágot. „Na ne már, én viszem túlzásba? Én túlzok, mivel egész nap egyedül vagyok, én túlzok, mivel csak futólag látlak, én túlzok, mivel megengedem, hogy szállodai szolgáltatásként használj, amikor egy-két napra itthon maradsz. Kérlek, ne mondd, hogy túlzásba viszem. Neked van a legkevésbé jogod ehhez. Tudom, ezek a klasszikus manipulációs eszközeid, de hidd el, Nikola, belefáradtam. Befáradtam, hogy az árnyékod vagy tróféád legyen, akinek néhanap köszönetet mondasz. Még el is nézném neked, ha legalább néhanapján kimutatnál egy kis szeretetet és őszinte érdeklődést. De nálad nincs ilyen. Nincs, és nem is lesz, mivel kétlem, hogy valaha is megváltozol majd e téren. A mérhetetlen önzés és egoizmus nem könnyen megváltoztatható, és belefáradtam ebbe az egészbe. Szeretetre van szükségem. Tudod te egyáltalán, mi a szeretet? Tudod-e...?” – a hangja feldúlt volt, és már-már összeszedtem magam, hogy megmondjam neki: Ana, de te kérted tőlem, hogy... Ekkor felsikoltott: „Hagyd abba! Most már tényleg elég” – ez volt az utolsó mondat, amit mondott nekem, mielőtt megszakította volna a beszélgetést. Azóta a telefonszáma nem kapcsolható, a szülei telefonja pedig kicsöng, de soha senki nem jelentkezik. Két nappal később kaptam egy SMS-t: „Kérlek, ne hívj többet minket. Ha valami megvál-

tozik, majd én jelentkezem.” Mekkora hülyeség. Mekkora marhaság. Na ezt hívják egoizmusnak. Csak, drágám, te nem vagy ennek tudatában. Nem vagy tudatában, hogy mennyit törekedtem, hogy lehetővé tegyem, hogy meglegyen mindenünk, amink van. Nem akarsz emlékezni rá, hogyan buzdítottál, hogy fejlődjek és haladjak előre, hogy bizonyítsak a munkahelyemen, harcoljak a magasabb beosztásért, a bónuszokért és az utazásokért. Most egyszerre valahogy ez zavar téged. Minden, amit eddig TE vártál el tőlem, most zavar. Soha nem kérdeztél engem, hogyan érintenek a vádjaid. Azt hiszed, olyan jó a hét felét utazással tölteni, nem aludni a saját ágyadban, nem ölelni a saját gyermekedet lefekvés előtt, és nem mesélni neki esti mesét? Szerinted élvezem, hogy hetente váltogatom az időzónákat, hogy a megbeszélésekre élőhalottként megyek el, szinte azt sem tudom, hol vagyok? Szerinted élvezem, hogy olyan hülyeségekkel foglalkozom, amik hidegen hagynak? A TE választásod volt, hogy ilyen hülye megállapodásokkal, számadásokkal meg pénzügyi tranzakciókkal kell foglalkoznom. Az, hogy képes vagyok rá, még nem jelenti azt, hogy szeretem is csinálni. De csináltam. Miattad. A jövőnk miatt. Ezzel nem mutattam ki eléggé a szeretetemet? Mert az áldozat, amit hozok érted és a családjáért, számodra nem elég? Ó, istenem, kezdek anyámra hasonlítani. Már csak az hiányzik, hogy előbukjon belőlem: Hát ez a hála mindazért, amit érted tettem. Ekkor aztán még nagyobb bajba kerülök. Szónoklatok az áldozathozatalról és tanácsok a jövővel kapcsolatban. Az egyik legfontosabb, anyámtól kapott tanács az volt, hogy ne foglalkozzak művészetekkel, irkálással és tévelygéssel, inkább keressék magamnak olyan munkát, amiből meg tudok élni. E tanácsot követve választottam a közgazdaságot. Mindig is jóban voltam a számokkal. Nem mintha annyira érdekelték volna, hanem mert hittem benne, hogy van hozzájuk tehetségem. Később, a generáció diákjaként természetszerűen a közgazdasági egyetemen folytattam tanulmányaimat, majd megcsináltam a mesterképzést, végül pedig a doktorátust is. Két szakkiadvány a szakértők között nevezett meg engem is, és így az egyik legfiatalabb és legképzettebb szakemberré váltam, ami lehetővé tette, hogy a vállalati kötelességeim mellett vendégelőadóként gyakran tanítsak hazai és külföldi egyetemeken egyaránt. De akármennyire is kifárasztott ez az egész, nem mondhatom, hogy túlzottan törekedtem volna. Bárhogyan is nézzük, nem leltem örömöm ebben az egészben. Sokszor kerültem olyan szituációba egy-egy megbeszélés alatt, hogy egyszerre

felvetődött bennem a kérdés: „Mit keresek én itt, kik ezek az emberek, miről is van szó?”, de egy hang kizökkentett: „Önnek mi a véleménye erről, Novaković úr?” Ekkor felocsúdtam a gondolataimból, és mint akit ágyúból lőttek ki, gyorsan, könnyedén kapcsolódtam be a témába és mondtam el érveimet pró és kontra. Mintha fel se tettem volna magamnak pár másodperccel korábban néhány egzisztenciális kérdést. Tényleg jó vagyok az értékelésekben és tárgyalásokban, és ez az egyetlen ok, amiért még mindig kitartok a munkám mellett, még ha untat is. Még akkor is, ha már nem látok semmi kihívást ezekben a számokban és reménykedő vállalatvezetőkkel, igazgatókkal és beosztottjaikkal folytatott megbeszélésekben. Az a mérhetetlen mennyiségű felfuvalkodottság, embertelenség és mások iránti közöny, melyhez társul a mérhetetlen haszonvágy, komolyan aggasztani kezdett. A csőd szélén állók felvásárlásának mindennapos gyakorlata egyre erősebben kezdett emlékeztetni a szüleim esetére. A mi kis családi boltunkat nagyobb játékosok kebelezték be, és ez végül teljesen tönkretett bennünket. Egy családi üzlet, ami három generáción keresztül létezett, egy éjszaka alatt eltűnt. Apa nem épült fel a veszteség okozta lelkiállapotból, mindent elhanyagolt, a családját és néhány évvel később önmagát is. De Anya, mint egy igazi anya, mint egy hős, küzdött, ahogy csak tudott értem és a bátyámért, hogy a legjobb útra terelhessen bennünket. Csak egyetlenegy kívánsága volt: szerezzünk magunknak diplomát, és keressük meg a magunk kenyerét. És a kívánsága teljesült. Ma mindketten képzettek és sikeresek vagyunk a saját szakterületünkön – ha a sikert a keresetben mérik. Ha létezne olyan mérce, mely a siker mértékét a boldogság mennyiségével mérné, már a kevésbé sikeres emberek közé tartoznánk.

Teljes érzéstelenítés

A tragédia szentelensége Jorgosz Lantimosz *Egy szent szarvas
meggyilkolása* című filmjében

„vedd le a terhem.
Nincs a halandók közt, aki végig
boldog egészen:
bánattalan egy se születhet.”
(Euripidész: Íphigeneia Auliszban)

„Urunk, mi Uralkodók,
kinek dicsősége betölti az egész Földet,
mutasd meg a Te szenvedésed által,
hogy Te – az igaz Isten fia minden időben –
a legnagyobb megaláztatásban is
megdicsőülsz.”
(Bach: János-passió)

Zavarba ejtő az a hideg, érzelemmentes precizitás, ami Jorgosz Lantimosz alkotói univerzumát jellemzi. Nem pusztán arról van szó, hogy a görög rendező filmjeinek jelenetei és képi beállításai tökéletes kiszámítottságról, a természetesség szinte maradéktalan felszámolásáról tanúskodnak. Rendezői elképzelésének a színjáték nagyvásznon megszokott eszközei is áldozatul esnek.

Lantimosz legújabb filmje, az *Egy szent szarvas meggyilkolása* abban tér el korábbi műveitől, hogy annak forgatókönyve nem a rendező és állandó szerzőtársa, Efthümisz Filippou eredeti ötletén, hanem egy ógörög mítoszon alapszik. Abban azonban hasonlatos az életmű korábbi darabjaival, hogy egy olyan – politikai allegóriaként is értelmezhető – világot (vagy mikroközösséget) mutat be, melynek sajátos szabályai próbára teszik vagy felemérik a benne élőket. Míg a *Szemfog* (2009) című filmben egy elszigetelten élő család különös belső törvényei vannak hatással a szereplők tetteire, az *Alpok-*

ban (2011) egy szigorú rend szerint működő szervezet alkalmazottai vesztik el szabadságukat. *A homár* (2015) című műben pedig általános állami rendelkezés szól bele a szereplők szabad akaratába. Az *Egy szent szarvas meggyilkolásában* a mitikus világrend szabályai és az antikvitásból kölcsönvett felsőbb törvény (mely hasonlóan kérlelhetetlen, mint Lantimosz filmes univerzumaiban) határozza meg a cselekményt, de ez csak ürügyként szolgál ahhoz, hogy a görög rendező tetteink súlyáról, bűneinkről és azok következményeiről fogalmazhasson.

Az alapul vett görög mítosz Íphigeneia története, mely Euripidész verziójában maradt fent először drámai formában az utókor számára, de később Racine tragédiájának és Gluck operájának köszönhetően erős gyökeret vert az európai hagyományban. Az alap helyzet szerint Artemisz, a vadászat istennője szélcsenddel sújtja az Auliszban veszteglő, Tróját megostromolni készülő görög hajóhadat, mivel hadvezérük, Agamemnón megölte egy szent szarvasát. A király jósa, Kalkhász szerint csak egyféleképpen lehet kiengesztelni az istennőt: emberáldozattal. Agamemnónnak saját lányát, Íphigeneiát kellene feláldoznia, akit csellel Auliszba is csábítanak. Miközben a tettképtelen apa egyre jobban megtörik a döntéskényszer súlya alatt, lánya tudomást szerez a tervről, és elmondja, hogy kész mártírhalált halni. Az utolsó pillanatban azonban Artemisz szarvassá változtatja a lesújtó kés alatt fekvő lányt, aki így megdicsőül, s az istenek közé emelkedik.

Euripidészhez hasonlóan Lantimosznál is központi motívum lesz a magasabb érdek és a személyes boldogság közötti feloldhatatlan ellentét, mely próbatétel elé állítja a felsőbb hatalmak akaratának kiszolgáltatott embert. A filmben Colin Farrell alakítja Steven Murphyt, a sikeres szívsebészt, aki mintacsaládban, elbűvölő körülmények között, jólétben és szeretetben él szintén orvos feleségével, Annával (Nicole Kidman) és két gyermekükkel, a tizennégy éves Kimmel (Raffey Cassidy) és a körülbelül tízéves Bobbal (Sunny Suljic). A Murphy családban minden kínosan rendben van. A közös étkezéseknél soha nem vágnak egymás szavába, a gyerekek mintatanulók, ráadásul tisztelettudóan öntözik a kerti növényeket, és sétáltatják a család golden retrieverét. Mégis van valami megmagyarázhatatlanul vészjósló abban, ahogyan minden dialógusuk szinte kizárólag tőmondatokból áll, s az elhangzó szavak csaknem érzelemmentesen hagyják el a szereplők száját, legyen szó dicséretéről, utasítás-

ról, vagy jelentéktelen félmondatokról, amik a vacsora közben hangzanak el. Anna szeretkezés előtt úgy hanyatlik el a hatalmas franciaágyon, mintha teste lebénult volna, s – ami még furcsább – egyértelmű, hogy e szerelmi játék közmegegyezés eredménye. Hiába fogadjuk el, hogy Lantimosz univerzumának sajátos szabályai vannak, ha közben gyomrunkban érezzük e kimért és merev világ minden apró részletének baljóságát.

A színtelen, groteszkül minimalista játékmód, mely Lantimosz védjegye, úgy eredményez meglepően humoros pillanatokot, hogy közben végtelenül nyugtalanít is. Colin Farrell számára nem idegen e formanyelv, hiszen már *A homárban* is együtt dolgoztak a rendezővel. Arca a teljes játékidő alatt szinte maszkszerűen rezzentelen, s ezt csak tetézi őszülő fekete szakálla, mely arcának jelentős részét fedi el. A visszafogottság jellemzi Nicole Kidman színészi eszköztárát is. Még a legkiélezettebb pillanatokban sem él erős gesztusokkal, holott az a kilátástalanság, mely elé Lantimosz és író társa a családot állítja, egyértelműen megkövetelné azokat. A Kimet és Bobot játszó gyerekszínészek is meggyőzően idomulnak e formanyelvhez, ám Farrell és Kidman alakításával egy lapon csak a tizenhat éves Martint alakító Barry Keoghan idegtépően közönyös játéka említhető. S bár e játékmód szinte lehetetlenné teszi az azonosulást, mégis képtelenek vagyunk levenni a szemünket a szereplőkről. Eme „aluljátás” során virtuozitás és tökéletlenség keveredik egymással (vö. BRANDL-RISI 2008), s a színészek teátrális eszközöket igénybe véve ellenpontozzák a tragédia hagyományait „idézőjelbe és viszonylagossá téve” (vö. ROSNER 2013; 190) azokat. Hiába lesz a karakterfejlődés a racionális logika mentén olvashatatlán, a film zárt univerzumában e színészi attitűd elfogadhatónak, sőt teljesen magától értetődőnek hat.

A történet elején a munkájában és magánéletében is sikeres családfő meglepően sokszor találkozik a tinédzser Martinnal. Egy idő után elhívja családjához, bemutatja feleségének és gyermekeinek, akiket a fiú személyre szóló ajándékokkal lep meg, s jó modorának köszönhetően mindannyiuknak hamar a szívébe férkőzik. Fokozatosan derül ki a néző és Steven családja számára is, hogy Martin apja a sebész egyik korábbi páciense volt, aki a műtőasztalon halt meg szívoperáció közben. Steven ekkor a szárnyai alá vette a veszteségtől megtört fiút, s fogadott gyermekeként kezdett törődni vele.

A családlátogatás után Martin egyre többet akar, s mikor meghívja Stevent a szülői házába, ahol anyjával él együtt, az anya pedig tola-

kodóan kezd el flörtölni az orvossal, Steven és Martin szoros kapcsolata egyre inkább fellazulni látszik. Miután Martin közli, hogy nem lenne ellenére, ha Steven kapcsolatba lépne az anyjával, találkozásaik lerövidülnek, majd elmaradoznak. A film kulcsjelenete pont egy ilyen röpké találkozás sürgető idejét használja ki, hogy elemi erővel rúgja gyomron a nézőt, s ismertesse vele könyörtelen játékszabályait.

A házaspár fiatalabb gyermeke, Bob egy reggel minden előjel nélkül deréktól lefelé lebénul. Martin nem sokkal később váratlanul megjelenik a kórházban a fiú ágya mellett, hogy felajánlja segítségét, majd távozása előtt közli, hogy az emeleti büfében fogja várni Stevent, csak tíz percet kér tőle. Az orvos kisvártatva megérkezik Martin asztalához. Mikor egyértelmű jelét adja annak, hogy sietnie kell, Martin előredől, szinte az asztalra hasal, maga alatt összekulcsolja kezeit, s hidegen, összeszedetten, szaporán, és ha lehetséges, még érzéketlenebbül kezd beszélni, mint korábban. Mintha bema-golt tananyagot mondana vissza, maga elé néz, csak pillanatokra veszi fel a szemkontaktust Stevennel, majd ismét lesüti a szemét. Hadarása közben csak a nagyobb szövegegységek között áll le, hogy só-hajszerűen levegőt vegyen. Elmondja, hogy elérkezett az a nap, amiről mindketten tudták, hogy el fog jönni. Mivel Steven megölte családjának egy tagját, az ő családjából is meg kell valakinek halnia. Ráadásul a családfőnek kell választania közülük, és saját kezével kell végeznie választottjával, különben mindannyian lebénulnak, képtelenek lesznek táplálkozni, majd vér csordul ki a szemükből, és meghalnak. Martin olyan tárgyilagosan sorolja az egyes stációkat, mintha csak valamiféle használati útmutatót olvasna fel, majd bocsánatot kér, hogy feltartotta az orvost. Steven közben a szokásos rezzenéstelen arccal hallgatja a fiút. Egyedül Farrell szeme sugároz valamit. Talán a figura kétségbeesettsége és zavarodottsága összpontosul benne. Nem tudhatjuk biztosan. Attól válik lenyűgözővé ez az alakítás, hogy a maszkszerű arc mögött képes elegendő titkot tartani. Az érzelmeket valójában mi, nézők vetítjük rá erre a maszkra. Egy intenzív tekintet bennünk áll össze valamilyen érzelmmé.

Nicole Kidman csaknem eszköztelen játéka Farrelléhez hasonlóan lenyűgöző. Porcelánfehér, szinte áttetsző arcbőrével, s az elfojtott könnyektől enyhén vizenyős szemeivel párosulva maszkszerűségében is kifejező. Miután bénult gyermekeiket hazaszállítják a kórházból, a pár egy éjjel házuk konyhájában beszélget. Steven épp vacsorázik, Anna a konyhapulton ül. A nő tágra nyitja szemeit, és enyhén felhúz-

za szemöldökét. Teste teljesen mozdulatlan marad, alig pislog, ajkait résnyre nyitja, tekintetét Stevenre szegezi, fejét egy pillanatra sem dönti oldalra vagy fordítja el. Monológjában számon kéri férje tehetlenségét, de minden kiejtett szó mögött ott visszhangzik saját kétségbeesése, halálfélelme is. Hangját egyszer sem emeli meg, végig halk és kérlelhetetlenül kimért marad. Belátja, hogy nincs mit tenni, ő maga is csak alárendeltje az előállt helyzetnek.

A játékidő második felében a film a sebész morális dilemmáját járja körül. A döntés iszonyatosan nehéz. A tudomány embere egy számára felfoghatatlan és elfogadhatatlan szabályszerűséggel szembeül. A szemet szemért elve civilizált világunkban, a csillogó üvegfelületekkel borított felhőkarcolók árnyékában értelmezhetetlen. Bár jeleket kapunk arra vonatkozóan, hogy Steven múltja erkölcsi szempontból nem teljesen makulátlan, de eldönthetetlen, hogy a gögösség (*hübrisz*) bűnébe esett-e, sőt egyik botlása sem tűnik tragikus vétségnek (*harmatia*). Valójában még abban sem lehetünk teljesen biztosak, hogy tényleg a sebész felelős-e egykori páciense haláláért. De ezt a döntést nem is nekünk kell meghoznunk. A döntés már megszületett. Nem is a szereplők dolga, hogy mérlegre tegyék bűneiket, azt már megtették helyettük. Nekik a kirótt büntetést kell elszenvedniük, hogy így helyére billenthessék világuk rendjét.

Íphigeneia mítoszának megidézése azért is jelentőségteljes gesztus, mivel annak központi motívuma tovább él a zsidó–keresztény kultúrkörben is. Ábrahám hasonló körülmények között kényszerül feláldozni fiát, Izsákot, s az utolsó pillanatban Agamemnónhoz hasonlóan őt is felmenti egy felsőbb hatalom. Szarvas helyett az özösvetségi történetben végül egy kos kerül az áldozati oltárra. Søren Kierkegaard szerint azonban Agamemnón és Ábrahám között szembeötlő különbség van. Az előbbi – bár hívő – emberi fogalomkészletét használja, amikor Artemiszről gondolkodik, s az igazságosság ugyancsak emberi fogalmai vezérlik, amikor áldozatot hoz. Azért gyötrődik – Stevenhez hasonlóan –, mert hite nem teszi lehetővé, hogy túllépjen az etikumon. Ábrahám azonban megérti, hogy számára Isten szándékai értelmezhetetlenek az igazság és az igazságtalanság emberi kategóriái alapján. Az egyetlen, amit tehet, hogy aláveti magát akaratának (KIERKEGAARD 1986; 100–106). Bár Steven nem hisz bennük, rá is érvényesek világának szabályai, melyeket Martin – legyen perspektívája akár agamemnóni, akár ábrahám – evidensnek vesz.

Lantimosz filmjében így az európai kultúra alapjai, az ógörög hitvilág és a Biblia univerzuma fonódik össze. Sokatmondó, hogy bár elvileg Anna is veszélyben van a Stevent sújtó felsőbb törvény miatt, ő nem mutatja az egyes stációk jeleit, mint lány- és fiúgyermek, azaz Íphigeneia és Izsák. Tehát egyértelműen ez utóbbiakon, a gyermekek életén vagy halálán áll vagy bukik a bűnhődés és a világrend helyreállítása. Ha ennek értelmében még továbblépünk, láthatjuk, hogy a gyermekét feláldozó apa motívuma egy másik közismert bibliai gyermekáldozatot is felidéz. A legnagyobbat mind közül: Jézus kereszthalálát, amelyet az előzőekkel ellentétben senki nem akadályozott meg az utolsó pillanatban. A film kezdőképein látható (ki tudja, meddig) dobogó emberi szív Krisztus-szimbólumként is olvasható, és erre az értelmezésre erősít rá a képek alatt hallható zenemű, mely egy, a kereszthalált tematizáló oratórium, Schubert *Stabat Mater*ének a részlete. A film utolsó képei alatt – egyfajta akusztikus keretet képezve – Bach *János-passió*jának nyitánya hallható, mely magasztosságában is fenyegetően visszhangozza: a bűnök alól való feloldozás emberéletet kíván.

A rend visszaállításához tehát áldozatra van szükség, és Steven kénytelen meghozni eme áldozatot. Helyzete épp azért kilátástalan, mert pontosan tudjuk, hogy a tragédia elkerülhetetlen. De azért, hogy a megidézett mítoszok toposzai és szereplői összemósódnak, képtelenek vagyunk eldönteni, ki a bűnös, és ki az áldozat a történetben. A modern kor racionális embere és a mitikus világrendben élő hívő számára a felsőbb akarat parancsa egyaránt kétségbeejtő. Az áldozathozatal – legyen szó bármilyen korról vagy világrendről – sohasem lehet pusztán kötelesség. Valós, már-már elviselhetetlen érzelmi teher is.

Irodalom

- BRANDL-RISI, Bettina (2008): Az új virtuozitás. Ford.: Szántó Judit. In *Színház*, 11. (Elérhető: <http://szinhaz.net/2008/11/08/bettina-brandl-risi-az-uj-virtuozitas>. Utolsó meglekintés: 2018. 01. 06.)
- EURIPIDÉSZ (1984): Íphigeneia Auliszban. Ford.: Devecseri Gábor. In *Euripidész összes drámái*. Európa Könyvkiadó, Budapest, 889–945.
- KIERKEGAARD, Søren (1986): *Félelem és reszketés*. Ford.: Rácz Péter. Európa Könyvkiadó, Budapest
- PONGRÁCZ Tibor (1999): Hamartia, palinódia, tragédia. In *Gond* 1999/18–19, 179–180. (Elérhető: <http://www.c3.hu/~gond/tartalom/18-19/fracpogr.html>. Utolsó meglekintés: 2018. 01. 06.)

- RAKITA Vivien (2017): *Colin Farrell Auliszban*. Filmtekercs. 2017. december 11. (Elérhető: <https://www.filmtekercs.hu/fesztival/egy-szent-szarvas-meggyilkolasa-kritika> Utolsó megtekintés: 2018. 01. 06.)
- ROSNER Krisztina (2013): *Vice or not?* – Az elutasítás formái a színházalkotói folyamatban. In *Literatura 2*, 188–192. (Elérhető: http://www.balassikiado.hu/BB/NET/LITERATURA/Literatura2013_2.pdf. Utolsó megtekintés: 2018. 01. 06.)

„Én vagyok az, aki Istenigazából ennek az egésznek csupán a végét várja”

Krasznahorkai László: *Báró Wenckheim hazatér*. Magvető, Budapest, 2017

A most tárgyalt regény modern kori zsákcúcaja annak a leibnizi feltevésnek, mely szerint „ez a világ a létező világok legjobbika”, de (anti)tézisregényként értelmezni is merő következetlenség. A *Báró Wenckheim hazatér* – párhuzamba állítva Voltaire *Candide avagy az optimizmusával* – természetlenné bizonyul, ha bármilyen tudományos tétel irodalmi visszaverődéseként akarjuk látni, bárówenckheimhazatérsege nem az axiomatikus összefüggések szatíráján alapszik, végső oldalai nem hirdetnek egy „műveljük kertünket”-hez hasonló tanítást.

Egy bekezdés erejéig újra hivatkozva a Leibniz-féle világmodellre: bár az írói szándéknak köszönhetően többnyire támaszt nyújtanak a felsorakoztatott, hiteles magyar helynevek (Máriafalva, Békéscsaba, Budapest, Arad stb.), Krasznahorkai (regény)világa nem helyettesíthető a közelség nyomatékosítására szolgáló mutató névmással, az olvasó – paradoxálisnak tűnő módon – mégis egy magyarországi mikrokozmosz kíméletlen színrevitelének lehet – és ezen a ponton egy opcionális válaszadási kötelezettségbe ütközünk – tanúja/résztevője.

Tudniillik, hetvenkilenc kocsmával, Bibliával, egy kolbászos babfőzelékkonzervvel, Albert Einstein *Die Grundlageder allgemeinen Relativitätstheorie* című művével egyetemben pusztul el a báró szülővárosa, de a tartalombeli zárlat ellenére mégis nyitott marad a *Báró Wenckheim hazatér*: a benne szereplő tűzroham-vesztésglista (*Felhasznált, megsemmisült anyagok*) utolsó egysége a következő: „és még sokan mások” (508). A szóban forgó lista zavarba ejtően részletes összeállítására, a szerző írásművészetére és nem utolsósorban az apoka-

liptikus-profetikus irodalomban való jártasságára hagyatkozva gyümölcsöző lehet azon interpretáció, mely szerint a kiemelt rövid szövegrész a *Báró* regényt (is) magában foglaló világmindenségre apellál, de leginkább Magyarországra, ha azt a terjedelmes, név nélküli levelet helyezzük ezen felvetés középpontjába, melyben a magyar nemzet kezdetektől és mindörökké tartó, átírhatatlan hanyatlása fogalmazódik meg.

A *Báró* „Örökre; tart, ameddig tart” mottója a fent idézett paszszushoz hasonlóképpen az olvasónak szánt feladványként is magyarázható. Mindkét szövegrészlet – egyébként csekély terjedelmükből is adódóan – jóllehet enigmatikus módon, de a történeti valóságnak tulajdonított három idősíki választóvonalait forrasztja össze, mindezt úgy, hogy a befogadó a bizonytalanság medrébe fullad, ha a következő kérdésre kíván választ találni: a nagyregény cselekményének fináléjában történő városvesztés tulajdonképpen minek a végét is jelenti?

A kezdet és a végérvényes elmúlás meghatározhatatlan mivoltának szellemében haladva eredményes lépésnek bizonyul, ha az értelmezés következő szakaszában a narráció „valódi” kezdetét helyezzük előtérbe, és csak azt követően fordítunk figyelmet a Krasznahorkai-regény epizodikus szegmentumaira. Miként a nem véletlenszerűen sokat sejtető cím is jelölni kívánja, a cselekmény középpontjában báró Wenckheim áll. A mű tartalmi konstrukciójára és karaktervilágára kiterjedő vizsgálatban elkerülhetetlen a megannyi eposzi kellék működtetésének módszerére irányuló reflexió.

A *rendkívüli hős* (1.) jelen esetben a báró – „mert egybehangzóan állították, hogy a báró kétségkívül rendkívüli jelenség” (218) – az eposzokban gyakran megjelenő *epitheton ornans* (2.) stílusesszüközével élve: „és kezdtek róla egyszerűen csak úgy beszélni, hogy a Kétméteres Báró” (219). Már a városlakók által véghezvitt névadási aktus, de az azonosító elnevezésben kiemelt jelző is a báró személyének hatalmasságára utal, és végeredményében a Krasznahorkai-történet jelentős része is e köré fonódik.

A túlfűtött várakozás – mely a *Sátántangó* vonatkozásában is említésre méltó –, a már-már szertartásos jellegű készülődési folyamat, illetve a báró halálát követő emlékezetrombolás (egy példával élve: a híradófelvételek, fényképanyagok eltűnése és megsemmisítése) lényegében az egyetlen olyan cselekedetsor, amit a város polgárai végrehajtanak. A hagyományos eposzi *invokáció* (3.) értelemszerűen elmarad a Krasznahorkai-műből, de a bárónak tulajdonított isteni tekin-

tély mégis maga után von egy, a cselekménytől nem független, hanem éppen abba betüremkedő és azt irányító groteszk segélykérést: „azt mondják, hogy érkezni fog itt valaki, akire mindnyájan régóta várnak” (60); „hogy jön, és hogy a vagyona hallatlan, és szét fogja osztani” (151); „itt felvirágzás lesz, egy olyan új magyar élet” (176).

Az eddig említett három eposzi kellékhez hasonlóan a *rendkívüli téma* (4.) is komikus-ironikus megjelenítést szenved, az összecslekményből egyetlen olyan emelkedett atmoszférájú esemény vagy hősieles cselekedet sem emelhető ki, mely a klasszikus eposz műfajához és tematikai megkötéseihez lenne rögzíthető. A *Báróban* szereplő *seregszemle* (5.) bár nem a megszokott módon, de kellőképpen funkcionál: a heroizmus hiánya arra készíti a városlakókat, hogy számukra ismeretlen, de országhatárokat átívelő hírnévvel rendelkező személyt dicsőítsenek. Megérkezését a virágvasárnapi bevonulást megidéző, de igencsak más eszméket centralizáló ünnepélyesség kíséretében várják: „kizárólag derűs hangvételű események engedélyezhetők ittlétének teljes időtartama alatt” (159), „sürgősen vegye fel a kötelező csokornyakkendőt” (161), ki kell költöztetni a teljes [...] Árvaházat az Almásy-kastélyból, aminek a neve ettől kezdve Wenckheim-kastély” (165).

Az eposz műfajának – és ezen belül főként a „homéroszi eposzoknak” – a feltételezett eredete szintén összefüggésbe hozható a regény narratív konstrukciójával. Wenckheim illuzórikus személyazonosságát és érkezésének hírért a modern kori szóbeliség és az ebből táplálkozó szájhagyomány útján terjedő tájékoztatás építi fel: „maga lesz az a nagyember, akiről a mai Blikk-ben olvastam” (104); „a város nemes jötevője, ahogy most már minden újság és rádió és televízió nevezte” (330).

A polgárok és a báró közötti kapcsolat kibontakozása már az első találkozás alkalmával kétirányú csalódottságba ütközik. Míg az utóbbi labilis azonosságtudata dekonstruálódni látszik („ő már semmit nem észlelt a valóságból” [217]), addig az őt váró – uniformizáló eljárással élve – tömeg pontosan annak végtelennek hitt anyagi és transzcendens erőforrásaira áhítozik támaszkodni, lévén, hogy nem rendelkezik saját, önerőből létrehozott értékekkel: „bárki és bármi odaadta volna magát neki, és ez az odaadás volt a legelviselhetlenebb” (180). Látszólag a báró tragikus – á, dehogyl! jelentéktelen – halálesete, de kiváltképp nyilvánosságra jutó nincstelensége akadályozza meg, hogy a regénybeli közösség a „választott nép” dicsőséges

szerepét ölthesse magára, korábban is meglévő „szégyenfoltjainak” ezt követő percepciója futótűzként terjedő felejtésprocedúrát generál.

A médiaanyagok és a megalapozatlan szóbeszéd által manipulált közösség együttérzésének (!) módosulását legfőképpen a most idézett két szövegrészlet közvetlen egymásutánisága mutathatja be: „egy hű hazafi, [...] mert hazugság, alávaló hazugság, [...] hogy elkártyázta mindenét” (123) → „ami történt, az megrázta a város együttérző lakóit, de azt nem tekinthetik másnak, mint egy szerencsétlen öregember személyes balesetének” (381). A báróhoz kapcsolódó nyilvános és privát szféra megkülönböztetésének teljes hiánya a cselekmény több síkján is drámai végkifejletet von maga után: egyrészt ellehetetleníti Wenckheim Béla és Marietta szerelmi kapcsolatának kibontakozását, sőt, végeredményében megsemmisíti azt, másodsorban a báró személyes mindennapjainak irányítása olyannyira kulcsponttá válik a polgárok életében, hogy önnön aktív jelenlétüket veszítik szem elől. De nem kizárólag. Visszatérve a nagyregény és az eposzi kellékek között működtethető szoros diskurzusra, a *Felhasznált, eltűnt anyagok* listáján is szereplő „eszét vesztett Tanár úr” (23) alakja az *epizódok* narrációba való *közbeiktatását* (6.) idézi elő, és nem kizárólag fel- és eltűnése, időközönkénti felbukkanása miatt. A *Báró* első oldalain olvasható térbeli marginalizálódása, a városi közösséggel összefüggésben álló paranoid viselkedése, a pszichotikus tünetekkel teletűzdelt karakterkonstrukciója okán eldönthetetlen, hogy a *Báró*-történetben csupán epizodikus mellékszereplőként funkcionál, vagy a város elpusztítása is az ő személyéhez kapcsolódik. A lakhelyüül szolgáló kigyulladt Csipkebokor ugyanakkor egy további olvasatot is eredményez: a *Kivonulás könyve* nyomán arra következtethetünk, hogy a Tanár úr, és nem Wenckheim báró a városban élő zárt társadalom kiutasított, de igazi megváltója.

Krasznahorkai László sűrű szövéssé és gyakran szándékosan redundáns mondatszerkesztése, a komikus-ironikus hangvételt pontosan visszajátszó nyelvezete egy olyan korpuszt hoz létre, melynek interpretációja során nem csupán a most kiemelt aspektusok okozhatnak olvasói nehézséget, a fentebb tárgyalt válaszadási kötelezettség is a befogadóra hárul. Az *eposzi igazságszolgáltatás* (7.) egyértelműen nem rekeszti be a cselekménysort, csupán annak egyik döntő stádiumát zárja le. A *Báró Wenckheim hazatér* mindenkor felvetett kérdése marad, hogy az olvasás alanya csupán tanúként, vagy a megjövendő események résztvevőjeként szerepel. A tulajdonképpeni tör-

ténetet meghaladó *Figyelmeztetés* profetikus jellege („én vagyok, aki mindössze felügyel itt, én vagyok, aki nem létrehoz, csak jelen van minden hang előtt, mert én az vagyok, aki Istenigazából ennek az egésznek csupán a végét várja” [8]) is éppen arra utal, hogy bár pozíciónk kerüljön a történeten túlra, egy másik történet felügyelt elszenvedői vagyunk.

Összefércelt identitás

Király Kinga Júlia: *Apa Szarajevóba ment*. Kalligram, Budapest, 2017

Kígyózó, hosszan egymásba fonódó mondatok tartják mindvégig áramlásban Király Kinga Júlia legújabb, 2017-ben megjelent, *Apa Szarajevóba ment* című regénye narrátorának emlékezéstől irányított tudatfolyamát, most mégis halásszunk a zavarosban, s ne csak egy apró szegmentumot emeljük ki a rendkívül sokrétű szövegegyüttesből, hanem ruházzuk is azt fel a kulcsmondat, kiindulási pont szerepével: „Talán mindig is van egy még nagyobb bezártság annál, amiben épp vagyunk” (55). A mű heterogenitására vonatkozó, több ízben elmarasztaló kritikák értelemszerűen nem alaptalanok, hisz e kérdés nem csupán a regény narrációs eszközkészletét érinti, hanem a tematikai sokszínűségét is: a fülszöveg által road movie-ként meghatározott alkotás az úton levés tapasztalatán kívül feldolgozza a diktatúra, a traumák, a (női) test és emlékezés, a hiány, a nyelv, a családi és a szerelmi kapcsolatok témáit, csak hogy néhány kulcsszóba tömörítsük a regény tizenkilenc fejezetének történéseit.

A szöveg ilyenemű heterogenitása valóban lehetne zavaró is, ám ha azt a kiemelt mondat szempontjából vizsgáljuk, a regény olyan kétosztatúságot mutat, melynek középpontjában a hatalom fogalma áll: annak erőszakos alárendelő mechanizmusait ismerjük meg a kollektív, valamint az egyéni szempontjából, a traumafeldolgozás kudarcait, az ebből fakadó tehetetlenségre adott válaszokat. A regény egyes szám első személyű női narrátora, Jázmin nyolcévesen, az 1984-es téli olimpia idején veszíti el édesapját, akiről az elkövetkező több mint két évtizedben semmi hírt nem kap, mígnem annak hirtelen újbóli felbukkanása arra sarkallja a lányt, hogy a családfő által vélhetőleg megtett útvonalat bejárva, Szerbia és Bosznia érintésével, elköltözzön hozzá Münchenbe. Az apa személye nemcsak azért kimagasló-

an fontos, mert szinte az összes későbbi eseményt az ő eltűnése határozza meg, hanem mert bizonyos értelemben a korábbiakban említett kétosztatóság elemei közt is a hiánya, illetve gyermeke esetében az azáltal ellehetetlenített öndefiniálási kísérletek teremtenek átjárást. Ha a felállított dichotómia kollektív egységét vesszük először figyelembe, az egyes állampolgár egyéni, családon belül megélt traumáit a diktatorikus állam elnyomó, szabadságot ellehetetlenítő „bezártsága” zárja keretbe, ezzel az értelmezés egy nagyobb kontextusát megteremtve, majd ezt a kelet-európai országok alárendeltsége követi a nyugatiakhoz képest. A társadalom vertikális strukturáltságában elképzelt, felülről elkövetett erőszak jelentései az egyén életében kiváltott traumák szintjére is átkonvertálódnak: a narrátor „testbe zártságának” érzését önelidegenedése táplálja, mely szoros összefüggésben áll a torz, hiánytól vezérelt családi és szerelmi kapcsolatokkal. Ha egyszerűbben szeretnénk fogalmazni: az erőszak, mely az állam által preferált ideológiával szembemenő belső szabadság összeroppantására törekszik, megtalálja szubjektív megnyilvánulási formáit is példának okáért a narrátor olyan szerelmi viszonyaiban, melyek ugyanúgy alárendeltségre épülnek, lelki zsarolásra, ezzel minduntalan megerősítve a bizonytalan elbeszélő folytonos befelé fordulását. A testre irányuló kihasználás élesen elkülöníti a személy materialításában létezését belső világától, melybe a férfi partnerek vagy képtelenek, vagy nem hajlandók behatolni. A belső szabadság, s vegyük itt erkölcsi és szubjektív értelemben is, elvesztésével szemben érzett tehetetlenség különböző megnyilvánulási formái mindvégig szoros összefüggésben kerülnek bemutatásra a regényben. A szerző mindezt nem csupán a tudatfolyam idősíkjainak váltogatott, folytonos párhuzamosságban való szerepeltetésével éri el, hanem, mint ahogy már említettem, az apa alakjának segítségével is, hisz ő az, aki a belső szabadság védnökeként szembemegy az uralkodó ideológiával, s mint valami önmegsemmisítő, -feláldozó gesztust végrehajtva eltűnik a téli olimpia idején, maga mögött hagyva a családját, a kislányt, aki erre a hiányra próbálja minduntalan felépíteni megszilárdulni képtelen identitását.

Az apával való találkozás tudatalatti késleltetése az utazás topozsának azon közhelyes vonatkozásait erősíti meg, miszerint nem a megérkezés számít, hanem a célhoz vezető lépések megtétele. A végigkísérhető folyamat szokványos jelentései mégiscsak izgalmassá válnak, hisz a jelennek, az úton levés elsődleges narratív idejének folyamatosságát szaggatottá teszi az, hogy a múlt szólamai mindunta-

lan utat törnek maguknak. Noha több mint két évtizedet átfogó időintervallumról van szó, az emlékezés asszociatív csapongása a megtörténtekeket egy nagy tömbbé olvasztja. Az utazás nem csupán keretül szolgál a múlt megidézésére, hanem e kettő, az ok és okozat paradox módon eggyé olvad egy vég nélkül hömpölygő tudatfolyamban. Tehát *apa Szarajevóba ment*, ám ez hogyan is határozza meg a későbbi eseményeket? Ezzel hozható összefüggésbe az anyával a későbbiekben megromlott kapcsolat, a kiosztott, előre elrendelt társadalmi szerepre való reagálás, hisz „talán, ha akkor nem hagysz el bennünket, most nem látom nevetségesnek a bukácsoló kicsiséget, ami a kiutat kutatja abból az útvessztőből, amit mireánk, magamfajtákra testáltatok” (140), valamint a zátonyra futott szerelmi kapcsolatok, az egyetemi évek sikertelensége. Az apa eltűnésének motívuma fűzi az összes későbbi eseményt egy láncolattá, időbeli tömbbé, melyben a huszonnégy évvel későbbi Jázmin nem tud elszakadni gyermeki énjétől, hisz „kettőbe hullott életemnek csak egyik része volt a hiány – a másik a róla való kényszeres beszéd volt, ami erőnek erejével itt tartotta, hogy állandóvá tegye” (102). A jelenbeli öndefiníálás zsákutcába futásai a fiatalon elszenvedett traumákból vezethetők le, ám a mű narratív építkezése, az utazással párhuzamos múltidézés lehetőséget teremt arra, hogy a gyermeki szemmel érzékelt, bemutatott események naivitásába a felnőttől származó reflexiók is beoltódnak. Mintha az önkeresés térbe való kivetülése egy nullpontra vezetné vissza a számtalan sikertelen kísérletet, s paradox módon az apához vezető út, a viszontlátáskor érzékelt idő-, térbeli, személyek által jelzett eltávolodás számolja fel a hiány gyermekkortól tapasztalt jelenlétét.

Mint ahogy már utaltam rá, e regény esetében semmiképp sem tekinthetünk el a diktatúra társadalmi vonatkozásaitól, ám ezeket leginkább egy család életének mindennapjain átszűrve érzékeljük. Az elbeszélő szűkebb familiáris környezetébe nemcsak a két, illetve a későbbiekben egy szülő tartozik, hanem a nagymama is. A gyermeki elbeszélőt mintha elemibb, verbálisan le nem írható, attól távol tartott kapcsolat fűzné édesanyjához, a rá vonatkozó előhívott emlékek érzékszervekre ható ingereket idéznek meg, leheténeek kávéillatú melegségét, selyem hálóingének puhaságát, egy kísérteties testi egymásba zártságot: „Fülzúgás, vérserkenés, amit mindkettőnk hallott, ám mintha egyetlen testből áramlottak volna két különváló idegközpont felé” (55). Az apával kapcsolatban azonban minduntalan a nyelv fogalma merül fel, pontosabban a megnevezhetetlenség, a dolgok el-

választódnak az őket megjelölő kifejezésektől, mintha távozásakor utolsó szavaival magával vitte volna őket, egy artikulálatlan űrt hagyva maga után. A nagymama esetében szintén a nyelv kap kiemelkedő szerepet, ám egészen más értelemben, hisz hozzá elsődlegesen a mítikus, anekdotikus, bizonyos egységeikben szürreális szerkesztésű történetek kapcsolódnak, melyek éppen sejtelmességüknek köszönhetően ruházzák fel a mesélőt a mindentudás és a méltóság illuzórikus tulajdonságaival. Meséit ugyan értelmezhetjük a traumafeldolgozás kísérleteiként, de ezek talán csak még inkább felhívják a figyelmet azokra a szemantikai résekre, melyeken keresztül a tényleges válaszok elillannak az anekdotikus keretből. Befejezésül tehát a mű fentebb említett két fontos központi motívumát járjuk körül: a test, valamint a nyelv regényben betöltött szerepét.

Az előbbi fogalom mely jelentései domborodnak ki a szövegben? A test mint tárgy, mint vászon, amelyre kivetülnek az idegen vágyak, a féltékenység és a megcsalás, a test mint az emlékezés térbeli kiterjedése, hisz beleíródnak az identitást meghatározó események és helyek, illetve mint a szexualitás női megnyilvánulása. A test női mivoltában válik tárggyá, alárendelődik az azt kizsákmányoló maskulin vágyaknak és elvárásoknak. A történet egyik fontos mellékszála a *másikra*, a szeretőre vonatkozó emlékfoszlányok sorozata, melyből egy éveken át elhúzódó viszony rajzolódik ki, egy olyan „transzállapot”, amit „az alávetettség szólaltat meg” (24). S noha bizonyos értelemben az apa alakjában találkozik a hatalom és a műben szerepeltetett személyközi kapcsolatok vertikális rétegzettsége, a lefelé irányuló erőszak s a felfelé szabadkozó kicsinyesség, mint ahogy erre a korábbiakban már utaltam is, Jázmin Sebestyénnel folytatott kapcsolata modellálja leginkább a diktatorikus államgépezet makroszinten megvalósuló elnyomó, tárgyiasító mechanizmusait, metanarratív egységként leképezve a műegészt meghatározó szabályszerűségeket. A társadalom alárendeltjeinek tehetlenségét képezi le a női fél passzivitása, mely passzivitás tárggyá alakítja a testet, így az kevésbé tudja betölteni az identitásban játszott szerepét, sokkal inkább szolgálja a szexuális vágyak kielégülését; vagy ha más oldalról közelítjük meg a kérdést: a testiségben engedi összpontosulni, arra egyszerűsíti le, abban rekeszti meg az öndefiniálást. Az anyával való elemibb, testi formában való együvé tartozás a tárgyiasult női test szempontjából válhat visszatetszővé, sejtethetően a regény utolsó hazatérési jelenetéig. Az elbeszélő azzal, hogy engedi előtérbe kerülni a testiség tárgyi-

asult materialitását, „hogy a testemnek ebbe az egyetlen darabkája [értsd: nemi szerv] szuszakoljam a teljes integritásomat” (193), ellehetetleníti a traumák feldolgozására szolgáló nyelv megtalálását. Ehhez nem csupán arra van szükség, hogy a test ismét felvegye az emlékezésben és az identifikációs folyamatokban betöltött szerepét, beleértve a nemi identitás kérdését is, hanem, hogy az elzárt belső világ ne határolódjon el ennyire élesen az annak határait biztosító külsőtől.

Az apával való újbóli találkozás egybeesik az emigráció, a külföldön való munkavállalás tapasztalatával. Jázmin ebben az „ígéretes jövővel kecsegtető” müncheni környezetben sem tud szabadulni a magával vitt társadalmi beidegződésektől, vagyis attól, „amit abban a másik lankasztó országban belénk neveltek, a kicsinyesség ágálása, az ájtatosság vertikálitása, [...] ahol erény volt kicsinek tűnni, mély meghajlással torokhangon énekelve alámenni, [...] és én úgy szívtam magamba, ha igaz, már a nagymamám kromoszómáiból, hogy akkor is a porba fingjak, amikor épp magasra hághatok” (69). Mintha az új nyelvi térben való idegenség, az, hogy a hazai, romániai közegben ellehetetlenített szabadság, legyen az külső vagy belső, az alárendeltség egy újabb dimenziójával egészült ki, kikristályosította volna az „otthonos traumákban” való nyelvtelenség állapotát. Az elbeszélő az emigrációban valami köztessé, két világot elválasztó paravánná, nevéből megfosztottá válik: a társadalmi értelemben vett „tárgyasulás”, az én tapasztalatától való eltávolítottság arra sarkallja, hogy végre meghatározza önmagát, kijelölje saját határait. Jázmin egy helyütt arról elmélkedik, hogy ha két, időben egymáshoz közel ütemezett rossz dolog történik, az emlékezés valóban arra kényszerül-e, hogy az egyiket törölje. És ha igen, akkor megadatik-e még valaha, hogy az elfeledettet újra előhívjuk, s „visszapenderüljünk az út legelejére” (180)? A narrátor a regény legvégén hazatér édesanyjához, ám a mű utolsó jelenete nem teszi egyértelműen értelmezhetővé, hogy milyen befejezést rendeljünk az országokat átszelő road movie utolsó, a kiinduláshoz visszakanyarodó lezárásához. Mégis, miután otthoni ágyában fekvé bedugja fülébe a fül dugót, a külső zajok már csak „sustorékolásnak” hatnak, „zizegett a világ, tömbökben zizegett” (295), éppen mint a teremtés kezdetén.

KényszeRabok

Kemény Zsófi: *Rabok tovább*. Jelenkor Kiadó, Pécs, 2017

Egy könyv tigrissel és Hősök terével. Kemény Zsófi *Rabok tovább* című regénye sok hasonlóságot mutat az egymásra hányt, kupacot alkotó lányregényekkel. Viszont a számomra szimpatikusabb olvasat is érvényesülhet: egy rendkívül ironikus, kiábrándító korkép reprezentációjaként is befogadható. A könyv egész hangulata és története, ahogyan a narrátor is írja: „visszafordíthatatlanul átlagos” (8). Az egyetemista főhősnő céltalanul lézeng, keresi az életének, a létének az értelmét. A címről természetesen Petőfi Sándor versére asszociálunk: egy fenséges eszmére és az ezt hangoztató tudatos, tette kész emberekre, sőt tömegekre, melyek egyként pulzálnak. A Kemény-regény vonatkozásában ezek a hatalmas erejű szavak, az óriási tettek nem kapnak hangsúlyos szerepet. A tüntetés, a forradalom szikrája egy Facebook-csoportban pattant ki. Az internetes felület az új generáció fóruma, ugyanis nagyobb tömegeket érhetnek el. Hatékonyabb-e egy közösségi oldalon világmegváltást, változást megszervezni? Az ilyen szervezkedés nyelvezete rendkívül intim, tömör és rövid. Olyan kódolt nyelvezet, melyet az idősebb réteghez tartozók nehezebben vagy akár nem is tudnak értelmezni. Kemény Zsófi a szünni nem akaró kétségbeesés tragikumát szövegezte meg.

A főhősnő nem nevezhető antiforradalmárnak, viszont a Budapesten kialakult forradalomnak, harcnak a passzív résztvevője. Nem alakítja az események sorozatát, nincs befolyással rájuk, egyfajta antihős. Természetesen az ő vállát is nyomja az eltüntethetetlen teher, mely Magyarország minden lakosára ránehezedik: a tehetetlenség és a görcsösen várt változás bekövetkezése.

A történet fő mozgatóereje a kényszer és az emberi kapcsolatok válsága. A főhősnő szenvedéstörténetét követhetjük végig: a „valamit

tevés”, a bármilyen közösséghez tartozás, az ideális pár megtalálása izgatja Borát. A problémák hierarchikus viszonyban állnak egymással (ez talán a regény egyik lehangsúlyosabb történetmagja), a szerelem idealizálásának problémája átítatja a regényt, ereje megkérdőjelezi még az ítélőképességet is. Így tudtak eltűnni a lángokban úszó Budapestről Boráék. A szerelem erejével kozmikus magasságokba emelkedik a két főhős. Felértékelődik a forradalom, a család és a barátok. A kettejük által teremtett mesterséges közeg testesíti meg a harmóniát.

A borítón látható tigris egy vele összeegyeztethetetlen látványossággal párosul: a Hősök terével. Elméleti síkon mégis összetartoznak. A téren megformált szobroknak (személyeknek) ennyi jutott haláluk után – mondja el Bora. Bebörtönözték őket. Rabokká váltak. Pusztán jelképpé váltak. Nekik már nincs választásuk, itt ragadtak örökre, viszont ezekkel a mélyenszántó metaforákkal próbál olyan tudattartalmakat előhívni, melyeket hajlamosak vagyunk nagyon mélyre temetni, s elfeledni őket. Ide tartozik a szabadság vágya és elérése. Egy olyan lételemről van szó, mely nélkülözhetetlen az egyén számára, muszáj ennek megvalósulása érdekében változást indukálnunk, különben létezésünk értelme is megkérdőjeleződik. Hogyan kerül képbe a Tigris? Számára sincs más választás. Tűri a ketrec szűkösségét, a létminimumot.

A regény az értékek megváltozásáról és átértékelődéséről szól. A fiatal generációról, azok mindennapi problémáiról, a családi problémákból adódó komplexusokról, a közösséghez tartozásról. Mindez olyan unalomköntösbe öltöztetve, ami saját generációm alapérzete, alaptapasztalata.

Kemény Zsófi sok aktuális problémára reflektál. Magyarország közhangulatát festi meg a lapokon, ahol tombol a feszültség. Ugyanis „Budapest egy gránátalma. Gránát, mert hétvégente robban, alma, mert sötététbordós piros hangulatú, és egy szimpla almáságban is egzotikus gyümölcs” (56). A történet gyújtópontja egy ünnepség, melyen Mátyás királyt újratemették. Voltak ellenzői és támogatói. Az ünneplés nem egyértelműen, de tüntetéssé alakult át. Megindult a lavina, a totális káosz. Fontos megemlíteni, hogy a miniszterelnök ünnepi beszédét meg-megszakítja egy rapszöveg, melyben fellelhetők az intertextualitás csírái. A fiatalok rétegének szócsöve és egy országot kormányzó miniszterelnök steril beszéde áll egymással szemben.

Nagyon frappáns megoldás, hogy a regény minden olvasói tapasztalattól mentes befogadók számára egy könnyed olvasmányként artikulálódik, míg egy másik réteg számára a rejtett tartalmak megfejtése kerül a fókuszpontba. Adott esetben nagyon vékony a határ az általam felvetett két olvasói perspektíva között, ettől válik izgalmassá. Viszont mindkét olvasói szempontból egy tragikus korképet olvashatunk ki a betűkből, amelyeket a mindennapjainkban már nem is realizálunk, csak átsiklunk felettük.

Davie fotóiról

A vajdasági magyar művészeti szcénában egy újabb nemzedék van kibontakozóban. Nagy Abonyi Dávid, művésznévén Davie köztük is a legfiatalabbak közé tartozik. 1999-ben született Zentán, jelenleg pedig a Bolyai Tehetséggondozó Gimnázium végzős diákja. Az egyetem, a fotográfia szak még előtte áll, mégis, már három éve aktív alkotótevékenységet folytat Davie alteregó alatt, s művészeti projektjeiben jól érzékelhető fejlődési ív mutatkozik meg. Számos kisebb, akcióval vagy performance-szal egybekötött önálló kiállítást tudhat maga mögött, melyek megfontolt, összefüggő szimbólumvilágra épülnek.

Fontos útkeresések ezek, nemcsak a fiatal alkotó pályája, hanem a vajdasági magyar képzőművészet viszonylatában is. Davie fényképei egy olyan nemzetközi, legújabb kortárs fotóművészeti áramlathoz is kapcsolódó világlátásnak adnak hangot, melyben a fokozott érzékenység, szenzibilitás, az érzelmközpontú szubjektivitás, valamint az identitás megkérdőjelezése, határainak feszegetése, a szubjektum mibenlétére való rákérdezés dominálnak. A kortárs fotóművészek a self legintimebb kérdéseit, vívódásait őszintén, leplezetlenül tárják a közönség elé, villahegyen mutatva fel a normától való eltérést, a különbözőséget.

A fotográfiának a születése óta az egyik legnagyobb témája az emberi test. E toposz az évek során azonban jelentősen megváltozott. Míg korábban a test pusztán objektum volt, külső megjelenése, esztétikuma kapott hangsúlyt, addig manapság általában a nem feltétlenül tökéletes individuum jelölője. Vagyis a fénykép néhány évtizede a nem normatívban keresi és találja meg az esztétikumot. Az emberről, testről való gondolkodásunk és felfogásunk jelentősen rétegző-

dött, sokkal összetettebbé vált a 21. század individuumpözpontú világában. A fotográfia az egyik kézenfekvő eszköze annak, hogy megfigyeljük, mikor fordult a kamera figyelme a tökéletes testtől a valóságot reprezentáló, az ideálistól, a vágyottól kisebb részletekben eltérő, akár torziós alakok felé. Diane Arbus például teljes opusát a marginalizált szubjektumok fotózásának szentelte, jelentősen árnyalva és teljesen új oldalát mutatva mindannyiunk emberképének. Az akt pedig már rég nem a meztelen női test patriarchális idealizálása. Warhol és Mapplethorpe például a férfitest erotikájának (újra)felfedezése felé nyitottak utat. A performance-művészet pedig eleve a test (színháztól eltérő módon történő) művészeti kifejezőeszközként való kezelése.

Az utóbbi évek egyik legmértvadász elméleti tendenciájává a genderkutatóvá vált, mely a nemi szerepek komplexitását helyezi előtérbe. A genderkérdések a művészetben is előtérbe kerültek. Így a kortárs fotóban is megfigyelhető egy olyan irány, mely a genderszerepekre kérdez rá. Davie képei nem a vajdasági magyar fotó (igen gazdag, ám valahol részben megszakadt) hagyományához, hanem inkább ezekhez a nemzetközi sodrásokhoz kapcsolódnak. Projektjei többnyire olyan provokatív témákra hívják fel a publikum figyelmét, mint a gyermekbántalmazás, szexuális és érzelmi gátlások és sztereotípiák, valamint az identitáskeresés.

A kortárs fotó, még ha dokumentatív jellegű is, mindig kilép a kétdimenzió korlátai közül, valamilyen történet vagy koncepció hozza létre a végső műalkotást, mely így akár többéves, intermedialis projektte is alakulhat. Davie fotóinak kontextusát a performance-ok, installációk, irodalmi alkotások adják. Műveinek szövedéke izgalmas párbeszédet, a pusztán képi megnyilvánulási formákon átívelő narratívát fogalmaz meg. Ennek vonalvezetői a szimbólumok, melyek nem túl bonyolultak, ám annál lényegretörőbbek, szinte archetipikusak.

A fonál például a maga mitikus jelentéseivel az összetartozást, a műzsához való sorsszerű kötődést jelképezi. Davie modelljei műzsákká emelkednek, ez pedig egy romantikus kort idéz meg. Ugyanakkor a haj is visszatérő elem Davie fényképein. Kiemelt szerepben, mesterséges parókaként hoz létre felfokozott jelentésréteget. A Barbie-babák tipikusan szőke, műszálból készült hajkoronájára emlékeztető paróka élő emberek – fiatal nők, majd férfiak – fejére helyezve azokat a gendersztereotípiákat kérdőjelezi meg, melyeket gyermek-

korunk óta sulykolnak belénk. Davie *Ételfotózás* sorozatában ez elemi erővel és némi iróniával fogalmazódik meg: a férfimodell a képsorozaton féktelen étvággal egy hajcsomót majszol. Az évszázados szépségideálok terhe a gyerekkorba vezet vissza minket. Davie interjúiban beszél arról, hogy már egészen kis korában egy sminkasztal jelentette számára a későbbi bábszínházat, melyben különböző alteregókba bújva fejezi ki önmagát.

Az efféle világlátás, nyílt beszédmód a Vajdaságban még szinte teljesen gyökértelen, így nehezen nyer megértést, és többnyire ezen kibontakozó, formálódó új generáció élteti, vagyis a saját útját keresi.

„Alteregókba bújok bele...”

Nagy Abonyi Dávid – Davie performance- és képzőművésszel Ferencz Fehér Dorottya beszélgetett

– *Annak ellenére, hogy tizenkilenc éves vagy, a kortárs vajdasági magyar művészeti térben már-már jelenséggé nőtted ki magad. A témaválasztásaidat is egyre céltudatosabban alakítod, és több művészeti ágban is alkotsz egyszerre: írsz, fotózol, színészkedsz, performance-okat és installációkat is készítesz, és nem utolsósorban végzős gimnazista vagy.*

2016-ban, tizenhét évesen tartottad az első kiállításodat Zentán: so-kan azt mondták rólad, hogy bátor vagy, én is így gondoltam, de fogalmazunk úgy, hogy az átlaghoz képest korán indultál. Úgy tudom, már egészen kicsi korod óta érdeklődsz a művészetek iránt.

– Magyarokanizsán a nagyszüleim hálószobájában öt-hat éves koromban találtam egy tükrös sminkasztalt. Azzal teltek azok a vasárnapok, hogy a hálószoba sminkasztalánál megismertem önmagam: kinyitottam a fiókjait, régi ruhákat és rongyokat találtam, és általuk alakultam át különböző emberekké, olyanokká, akiket a tévében láttam, akik érdekesek voltak számomra. Ha a tatámmal cirkuszba vagy színdarabra mentünk, a tükör előtt reprodukáltam a látottakat az említett ruhákkal. Ez valamilyen tudatos-tudatalatti, naiv gyermekkor volt. Ha őszinte akarok lenni, akkor azt mondanám, hogy a mai napig pontosan ezt csinálom: alteregókba bújok bele. Igen, van Davie, aki állandóvá nőtte ki magát és folytonosan működik, de mellette számos más személyiség van jelen az életemben, és az ő bőrükbe is bele-belebújok. Így fejezem ki azt, amit érzek, vagy ami vagyok.

– *A veled készült interjúk visszatérő eleme egy digitális fényképezőkép, amely nagy szerepet játszott a művészethez való viszonyod alakulásában.*

– Hetedik-es-nyolcadikos koromban vettem kezembe a család digitális fényképezőgépét, és kezdetben az otthoni dekorációkat fotóz-

tam vele. Amikor rájöttem arra, hogy ezzel ki akarok fejezni valamit, akkor elkezdtem a barátaimat, barátnőimet fotózni, és tartalmat próbáltam megjeleníteni a fotók mögött. Legyen üzenet, legyen tartalom – nekem az a legfontosabb, hogy ne csak egy képet lássunk, hanem legyen mögötte valami, legyen valami ismeretlen a nézőnek, amit ő fejt meg a saját gondolatai által. A sminkasztal és a digitális fényképezőgép között van egy nagyon zűrös időszak. A kamaszkorba belépve egyre több olyan problémával szembesültem, amiket nem tudtam megoldani, kezelni. Ötödikes voltam, amikor áldozattá váltam. Az iskolában bántalmaztak, valószínűleg érezték azt, hogy valamiben más vagyok, másként viselkedek, nem illek bele az elvárt képbe, nem megyek focizni, hanem csak vagyok, elvagyok egy kis ligetben. Ez eléggé durván elfajult. Nagyon gyorsan egyedül maradtam az iskolában, és semmibe sem tudtam kapaszkodni. Elveszítettem a sminkasztalt, elveszítettem azt a naivitást, ami azelőtt megvolt. Volt egy fényképezőgép, de azt akkor még nem tudtam mentőököként használni. 2015-ben, egy horvátországi nyaralás során egy művészeti fesztivál zajlott az utcákon, performance-ok, kiállítások, installációk, és ezek teljesen elbűvöltek. Ott jöttem rá, hogy valami nincs rendben, mert nekem is itt van valahol a helyem, valami hasonlót kellene nekem is csinálni, mert elveszítettem azt, aki vagyok.

– *Erre tizenöt évesen ilyen tudatosan rájöttél?*

– Itt volt egy nagyon fontos pont, egy nagy törésvonal. A művészeti fesztivál záróestjén ültem a tenger mellett a sziklákon, miközben a hullámok csapkodtak. Romantikus pillanat volt, bár korántsem szép. Sok olyan dolog tört a felszínre, ami eddig nem talált utat magának, mert lenyeltem a problémáimat, és nem beszéltem róluk. Az volt az a pont, amikor eldöntöttem, hogy én is azt fogom csinálni, amit a horvátországi fesztiválon fellépő művészek tesznek. Akkor neveztem el magamat Davie-nek, ezt a nevet egyébként egy levelezőtársamtól kaptam. Horvátországból hazaérve kezdtem szervezni a kiállításomat Zentán, ez ősszel történt, és január elejére beért a tárlat. Ott már Davie-ként jelentem meg, sehol sem írtam le Nagy Abonyi Dávidot, eldöntöttem, hogy innentől kezdve minden más lesz. Meghatározó pillanat volt, ahogy ott álltam a mikrofonnál és a szemtanúja voltam annak, hogy körülbelül százharminc ember kíváncsi arra, hogy ki ez a Davie, és mi fog történni ezen a kiállításon. Az egyhetes kiállítás elég nagy sikerrel ment tovább, én pedig örültem annak, hogy ez a Davie-dolog elkezdett működni.

– *Davie az állandó alteregó. Mit tettél annak érdekében, hogy Davie-ként állj ki az emberek elé? Milyen módon és mennyire konstruáltad meg őt?*

– Davie egy tiszta dologként született meg 2015-ben, de ő korábban már létezett a sminkasztalnál. Úgy tekintek rá, mint aki mindig bennem élt: két lélekkel éltem és nagyon gyakran most is ebben a kettősségben élek. Van egy olyan része a történetnek, amit nehezen lehet megmagyarázni. Nem tudom, honnan volt annyi erőm és bátorságom, hogy létre tudjam hozni és el tudjak indulni ezen az úton. Visszatekintve erre a két évvel ezelőtti indulásra, nem tudom, honnan kapartam elő ezt az egészet. Rengeteg ambíció, legfőképp pedig bátorság kellett hozzá, hogy végre azzá váljak, aki mindig is lenni akartam, de megfosztottak tőle. Davie talán azért van, mert Dávid nem tudta volna megélni, kifejezni azokat a dolgokat, amiket Davie ma is tesz. Így könnyebb volt egy új személyiséget, „új életet” kezdeni egy másik névvel.

– *A mindennapjaidban mennyire jelenik meg ez a kettősség a szülők, az iskola, a barátok viszonylatában? Hogyan funkcionálsz a hétköznapokban Dávidként és Davie-ként?*

– Mondhatnám azt, hogy már csak Davie van, de ott az iskola, az a város, azok az emberek, akik elnyomtak. Még ma is sokszor megszólásnak, verbális erőszaknak, atrocitásoknak vagyok kitéve az utcán. Davie Horvátországban tud teljes értékűen működni, az teljesen más közeg, ott tudok igazán önmagam lenni. Abban viszont biztos vagyok, hogyha felvesznek az egyetemre, akkor ez a kettősség egybe tud majd forrni, és Davie-ként tudom majd továbbvinni.

– *Miért Horvátország? A lokáció, a kevésbé ismertség, vagy a közeg miatt?*

– A közeg és a nyitottság miatt is, ott nagyobb az egyenjogúság. Úgy érzem, ott nem probléma, ha az ember úgy megy ki az utcára, hogy nem átlagosan van felöltözve, hogy valamik az arcára vannak ragasztva, hogy színes ruhákat hord, esetleg félig nő, félig férfi. Elfogadóbb közösségnek érzem. Persze ott is vannak egyesek, akik nem nézik ezt jó szemmel, de érezhetően más közeg.

– *Térjünk vissza a kiállításokhoz: tavaly januárban Zentán volt a Pucérlélek című kiállításod, ami bizonyos szempontból tablójelleggel bírt. Egyrészt az érdeklődésed különböző szegmensei is megnyilvánultak mind a tematika, mind a megjelenítés szempontjából, emellett a nézőknek be-*

pillantást engedted a legintimebb belső világodba. Miért érezted szükségét ennek az egyúttal feltárulkozó, egyúttal pedig mély autoviviszekciónak, ön-élveboncolásnak?

– A *Pucérlélek*ben már nagyon érezhető volt, hogy ez egy második, sikeres és elfogadott év teljesítménye. Úgy gondoltam, lépünk egyet, adagoljuk az embereknek azt, amit közölni akarok. Nem a szépségre törekszem, nem a szép dolgokat akarom megmutatni, hanem a valóságot – elég keményen és nagyon őszintén. Abban a kiállításban a gátlásokkal foglalkoztam, azokkal a dolgokkal, amik gátolnak minket abban, hogy azok legyünk, amik vagyunk. Dávidként is sokszor szembesültem ezzel, a saját bőrömön tapasztaltam. Három tematikából épült fel az egész: az érzelmekből, Davie és Dávid viszonyából, valamint a szexuális gátlásokból. Középen kapott helyet a sminkasztal installációja, és a megnyitó performance-át se felejtjük el, amelyen beljebb invitáltam a közönséget ebbe a világba.

– A gátlások valamilyen módon kapcsolódnak a tabu fogalmához, te pedig egyre célzottabban igyekszel olyan témákra figyelmet irányítani, mint a gyermekek bántalmazása vagy az abúzus. A Játék-Szer című installációdban lényegében metaforikusan, egyúttal ettől a metaforától elszakadva konkretizáltál, különösképpen az előző installációdhoz képest: az erőszak és a szexualitás tematizálását hangsúlyosnak éreztem ebben az alkotásban. Ezek pedig nem tartoznak a te generációd átlagos beszédtemái közé – megkockáztatom, hogy ilyen dolgokkal nyíltan nem is foglalkoznak, és a legtöbben csak utólag jönnek rá, hogy áldozatokká váltak. Hogyan jött létre a Játék-Szer, esetleg valamilyen saját élményből sejtett fel?

– Amikor elkezdtem Davie-vel dolgozni, tudtam, hogy ha nem is az első éveimben, de valamikor mindenképp szeretném felhívni a figyelmet olyan dolgokra, amelyekről nem beszélünk. Nemcsak az én korosztályom, hanem a felnőttek sem nagyon hozzák ezeket a témákat szóba. Ez kicsit hasonló a *Pucérlélek*hez: a gátlásokról sem igazán beszélünk, a szexuális bántalmazásokról pedig végképp nem. Utóbbi ebben a kiállításban a gyermekekre éleztem ki. Mindig is szívügyem volt és most is az, hogy olyan dolgokkal foglalkozzam, amiket fontosnak tartok, amikre fel szeretném hívni a figyelmet. Ezt egyfajta adok-kapok módszerrel szeretném az emberek felé közvetíteni: vannak ilyen dolgok az életben. A *Játék-Szer* kiállítás elég nehezen indult el, és nem gondoltam, hogy ekkora sikere lesz – megmozgatta a várost, ugyanis egy játékbaba-gyűjtéssel kezdődött a projekt. A kiállítás és az installáció Barbie-babákból és egyszerű babákból épült fel.

Nem hittem, hogy össze tudunk gyűjteni körülbelül százötven babát, ez óriási mennyiség. Ezek az emberek odaadták a játék babákat, tudván, hogy milyen célra lesznek felhasználva. A megnyitón nem voltunk sokan, így elég intim légkör alakult ki. Az alatt az egy hét alatt, amíg látogatni lehetett a kiállítást, rengeteg olyan ember nézte meg és beszélgetett velem, aki áldozata vagy közvetett szemtanúja volt ilyen eseteknek. Egy kórházban dolgozó nő mesélt nekem például arról, hogy egyszer behoztak hozzájuk egy csecsemőt, akit súlyosan megverték, az apuka borzalmas dolgokat művelt vele. Ezek a jelenségek mindenhol ott vannak, minden városban, sok ilyen történetet hallottam az egy hét alatt.

– *Ez azt is jelenti, hogy ezek az emberek kérdés nélkül nyíltak meg előtted?*

– Igen, elértem azt, amit akartam. Úgy gondolom, hogy átéreztek ennek az egésznek a hatását, esetleg a kiállítás felépítése megindított bennük valami olyan gondolatiságot, amelynek az eredményeképp beszéltek ezekről a dolgokról.

– *És a kiállítási anyag kapcsolódik a #metoo-kampányhoz? Szerettél-e volna erre reflektálni, vagy mindettől független volt a koncepciód?*

– Ettől független volt, és abban sem vagyok biztos, hogy akkor volt-e már, illetve mennyire volt nyilvános ez a kampány – tudom, hogy a tavalyi év végén rengeteg ismert ember megnyílt, ám én akkor még nem hallottam erről a kezdeményezésről.

– *Témaválasztásaid felfoghatóak-e tudatos provokációnak? Vannak-e olyan művészi példaképeid, akiknek a (provokatori) tevékenysége a szemed előtt lebeg?*

– *A Játék-Szerrel nem akartam provokálni, bár a kiállítás felépítése alkalmas lett volna rá. Az alkotásaimnak és a performance-aimnak egy bizonyos oldala valóban eléggé provokatív. Sok olyan idolom van, akik szintén ezt a vonalat képviselik a művészetükben. A legfontosabb és az első, akit említenék, Marina Abramović performance-művész, illetve ide sorolnám Lady Gagát is. Ő is megszólal, erősen kampányol, sok motivációs beszédet tart. Ezekben van tartalom és provokáció is. Szerintem ez a kettő így együtt teljesen elfogadható és normális.*

– *Munkáidban a performance szerves egészként van jelen. Az első ilyen esemény kulcstárgya, amelyet később is megtartottál, a piros fonal volt, és ehhez egy novellaciklus is kötődik. Ez a vezérmotívum számom-*

ra Chiharu Shiota Emlékeső című, 2016-os magyarországi installációjához kapcsolható: a több ezer méternyi vérvörös fonalra asszociáltam róla. A tavalyi horvátországi fesztiválfellépésről – ez az Arterije Fesztivál volt – többször is azt nyilatkoztad, hogy ez áttörést hozott a számodra. Milyen úton fonódik össze a Tértelen tér, a hat órán át tartó horvátországi Kiss és a legújabb Purple?

– A *Tértelen tér* című novellám indította be ezt a vonalat. Ott jelent meg először a fonal, amit a kapcsolat, a törődés szimbólumaként használtam. A novellában különböző módokon játszottam a fonnal – volt, hogy szorosabb, volt, hogy lazább volt, ami az én esetemben a művész és a múzsa, a művész és a szerelme közötti vívódást mutatja be. Ez kapott helyet a *Tértelen tér* című kiállításomon egy installációban, amit két próbababával csináltam meg. Nagyon sok fotómon is megjelent eszközként, szimbólumként a fonal. Nem tudtam elszakadni tőle, folyamatosan írtam róla, a *Pucérlélek*ben is volt fonal – nem dominált, de ott volt a sminkasztalnál, játszottam is vele. A fonal rejtve, de mindenhol ott van. Ezután jött a *Kiss*, ami teljesen megváltoztatott mindent bennem, a performance-aim világában, de magának a fonalnak a létében is. Ott a fonal már nem piros volt, hanem rózsaszín és fehér, emellett beledöfködtem egy festékesakváriumba is. A hatórás performance alatt minden megváltozott bennem: pozitív élmény volt, onnantól kezdve változtak meg a munkáim mentális állapotai. Hatással volt rám az, hogy Horvátországban milyen művészek között vagyok, milyen közönség előtt adom elő magam, és az a komoly üzenetű munka is, amit ott csináltam. A következő februárban jött a *Purple – A one night performance*. Félttem is előtte, hogy talán jobban kell majd teljesítenem, mint Horvátországban, de ez abszolút nem volt így. A *Purple* és a *Kiss* performance-ok rengeteg dologban különböztek, de közös pontok is voltak bennük, hasonló volt a témájuk. Ezek múzsaközpontú dolgok, nagyon gyakran a múzsáimmal dolgozom. Van egy múzsai világom, ahol négy múzsa van meg egy múzsatemetőm is, ahol néha-néha feltámad közülük valaki. Harmincéves koromra ebből tervezek egy retrospektív kiállítást is. Szerintem az egy nagyon komoly dolog lesz az életemben.

– *Érzelmileg, fizikailag milyen megterhelést jelent neked egy-egy performance? Hiszen az áttöréshez, amit már említettél, el kellett érned egy bizonyos katarzist.*

– A horvátországi performance előtt nagy technikai problémáink voltak, de pillanatok alatt megoldódtak, így lényegében belöktem

magam a performance-ba, és nem volt időm átszellemülni. Általában meg szoktam magamnak adni azt az időt, hogy elérjem a helyes mentális állapotot. Az első tizenöt perc volt az átszellemülés ideje, ezalatt nem is szerettem volna nagy dolgot csinálni, volt elég időm beelendülni. Fél óra elteltével teljesen kizártam a közönséget. Persze nyitva volt a lelkem kapuja feléjük, mert úgy nem lehet performance-ot előadni, hogy a közönség ne lenne a tudatodban, mély kommunikáció zajlik a performer és a közönség között. Azután voltak olyan pillanatok, amikor megfeledkeztem arról, mit is csinálok, automatikusan jöttek a cselekvések. Egy füves területen adtam elő a performance-om, és nem vettem észre, hogy beletenyereztem egy kutyaurülékbe. Csak a végén éreztem, hogy valami bűzlik. Ez a meditatív állapot eljuttat ahhoz, hogy sikeresen kommunikáljak a közönséggel.

– *És nyilván önmagaddal is, hogy ez az átértékelődés, átlényegülés megtörténhessen.*

– Igen. Mindig úgy csinálok ezeket az előadásokat, hogy valamit feldolgozok bennük. És sokszor megértem a problémáimat, választ kapok a kérdéseimre, és megindul egy gyógyulási folyamat is.

– *Mennyire jelent számodra előzményt, példaképet, kapcsolódási pontot az egyetemes vajdasági, a vajdasági magyar vagy az ex-yu performance-hagyomány?*

– Hirtelen csak Marina Abramovićot tudnám felhozni. Horvátországban több inspiráló művész is megismertem, de ő volt az, akinek az életét végigkövettem – az érettségi dolgozatomat is róla írtam. Fontos számomra, hogy ő is onnan jön, ahonnan én, és megfelelő akaraterevével, gondolkodással, hozzáállással el tudott jutni a világ minden pontjára, és hetvenkét évesen is ugyanezt csinálja. Itt van valami kis titok, egy fonál, ami megragadható, amivel magamat vezethetem.

– *Szemtelenül fiatal vagy. Ahogy mondtad, az egyetemi felvételi nagyban befolyásolja majd a jövődet, de mégis azt kérdezem, hogy mi volna az az emberi-művészeti program, amit hosszú távon szeretnél megvalósítani?*

– Bármennyire is a performance lett az otthonom, és ez lesz majd az én műfajom, mégis a fotográfiát választottam, ezt szeretném tanulni az egyetemen. Mindkettő fontos a számomra. Az interjú előtt írtam egy levélben, hogy mindkét módra szükségem van ahhoz, hogy kifejezzem magam. Másmilyen lehetőségeket kínálnak fel, és az írás, a fotó, a performance, a színház, az installációk adnak lehetőséget

arra, hogy megvalósítsam a céljaimat. Egyre sokszínűbben tudom megcsinálni a terveimet. Így a kiállítótér vizuálisan is varázslatos tud lenni.

– *Mi az a másik út, amit a fotográfia megnyit a számodra? Milyen lehetőséget látsz benne?*

– A performance egy direkt kommunikáció a közönséggel az adott pillanatban. A fotó egy örökké megmaradó dolog, amit fel lehet rakni a falakra, ami ott van az interneten, állandóan megnézheted, egy pillanatot rögzít. Pontosan nem tudom megmondani, hogy mi az, amit fotóban akarok kifejezni, mert sok minden menne a performance által is, de valami legbelül azt súgja, hogy fotóban, a fotográfia elemeivel kell megjelenítenem.

Számunk szerzői

ATANACKOVIĆ, Dejan (1969) képzőművész, író
DANCSÓ Andrea (1993) kritikus, szerkesztő
FERENCZ FEHÉR Dorottya (1990) kritikus
GULISIO Tímea (1989) költő, író
HARKAI VASS Éva (1956) költő, kritikus, egyetemi professzor
KISS Júlia (1994) kritikus
LÁBADI Lénárd (1992) kritikus, amatőr képzőművész
OLÁH Tamás (1990) költő, teatrológus, dramaturg
PATYEREK Réka (1996) kritikus
PEIXOTO, José Luís (1974) költő, regény- és drámaíró
SIMOVIĆ, Ljubomir (1935) drámaíró, költő, fordító
SZALMA Judit (1993) kritikus
TOMIĆ Glória (1996) költő
UBOVIĆ, Siniša (1973) író